

Opinnäytetyö (AMK)

Sosiaalian koulutusohjelma

2017

Jenni Peltonen

TANSSI JA TEATTERI KEHITYSVAMMATYÖSSÄ

– ohjaamisen hyvät käytännöt

Jenni Peltonen

TANSSI JA TEATTERI KEHITYSVAMMATYÖSSÄ

- ohjaamisen hyvät käytännöt

Mielekäs ja monipuolinen vapaa-ajan käyttö on kaikkien oikeus. Kehitysvammaisilla on yhtäläinen oikeus harrastaa kuin muillakin. Kehitysvammaiset ovat kykeneviä ja motivoituneita ihmisiä. Usein he tarvitsevat kuitenkin opastusta ja tukea lähteäkseen mukaan harrastustoimintaa. Kaikki eivät itsenäisesti kykene osallistumaan harrastuksiin, vaan tarvitsevat, jonkun mukaansa. Jos ihminen ei kykene osallistumaan muualla järjestettävään toimintaan, on toiminta tuotava ihmisen luokse.

Tämän kehittämishankkeen tehtävänä oli kartoittaa ja koota yhteen hyviä ohjeita ja käytäntöjä kehitysvammaisten tanssi- ja teatteriryhmien ohjaamiseen. Lopullinen tuotos on tiivistetty tietopaketti kehitysvammaisten kanssa työskenteleville nykyisille tai tuleville ohjaajille ja taiteilijoille.

Kehittämishankkeen toimeksiantaja, Taikusydän, on taiteen ja hyvinvoinnin yhteyksien kehittämisen ja viestinnän yhteistyöverkosto, joka kokoaa yhteen hyvät toimintamallit, tutkimus- ja hanketiedon, kytkee alan ammattilaiset toisiinsa ja koordinoi taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten laajaa kenttää.

Haluan kiittää Raaseporin asumispalveluita, Länsi-Uudenmaan tanssiopisto Hurja Piruetin opettajia sekä Lilli Sukula-Lindblomia yhteistyöstä.

ASIASANAT:

Kehitysvammaisuus, tanssi, teatteri, taide, ryhmä, ohjaaminen

BACHELOR'S | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Social services | Bachelor of social services

2017 | 43

Jenni Peltonen

DANCE AND THEATER IN WORK WITH PERSONS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

- Good practices of instructing

Everybody has the right to a meaningful and diverse use of their free time. Persons with intellectual disability are capable and motivated. Although, usually they need guidance and support to participate in hobbies. Everyone is not capable of independently participating in hobbies but need someone with them. If a person can't take part in activities arranged elsewhere, then the activities should be brought to the person.

The purpose of this development work was to chart and compile good instructions and practices in instructing dance and theater groups for people with an intellectual disability. The final product is a informative summary for present and future instructors or artist and other persons working with people with an intellectual disability.

I want to thank Raaseporin asumispalvelut, the teachers from Hurja Piruetti Western-Uusimaa Dance Institute and Lilli Sukula-Lindblomia for the cooperation.

KEYWORDS:

intellectual disability, dance, theater, art, group, instructing

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 KEHITTÄMISTYÖN LÄHTÖKOHDAT	7
2.1 Kehittämistehtävä	7
2.2 Toimeksiantaja ja kehittämisympäristön kuvaus	7
3 KEHITYSVAMMAISUUS	8
3.1 Kehitysvammaisuuden määritelmä, oireet ja syyt	8
3.2 Keholliset haasteet	12
3.3 Kommunikointi ja vuorovaikutus	14
4 TANSSI JA TEATTERI	17
4.1 Tanssi ja teatteri taidemuotona	17
4.2 Koulutus Suomessa	18
4.3 Tanssi ja teatteri kehitysvammaisille	20
5 KEHITTÄMISTYÖN PROSESSI	23
5.1 Kehittämissuunnitelma	23
5.2 Kehittämissuunnitelman menetelmät	23
5.3 Kehittämissuunnitelman prosessin kuvaus	24
5.4 Eettiset kysymykset	28
6 KEHITYSVAMMAISTEN RYHMÄN OHJAAMISEN HYVÄT KÄYTÄNNÖT	30
6.1 Ryhmäohjaus	30
6.2 Tanssinohjaus	31
6.3 Teatterin ohjaus	35
7 POHDINTA JA ARVIOINTI	38
LÄHTEET	39

LIITTEET

- Liite 1. Haastattelulomake suomeksi
- Liite 2. Haastattelulomake ruotsiksi

KUVAT

Kuva 1. Älykkyyssosamäärä ja älykkyyssikä.	9
Kuva 2. Kehitysvamma ilmenee yksilön monella eri toimintakyvyn alueella.	11
Kuva 3. Teatterin eri ulottuvuuksia.	18

TAULUKOT

Taulukko 1. Kehittämistyön prosessi	27
-------------------------------------	----

1 JOHDANTO

Kaikilla meillä on tarve mielekkäälle tekemiselle, itsensä ilmaisulle, oman lahjakkuuden osoittamiselle sekä omien rajojen kokemiselle. Kehitysvammaisen tarpeet ovat inhimillisiä, siinä missä muidenkin. Kehitysvammaisen ei useimmiten voi täysin itsenäisesti toteuttaa tarpeitaan, vaan tarvitsee siihen apua ja tukea muilta. Kehitysvammaista on tuettava ja ohjattava hänen osaamistasonsa mukaisesti, jotta kokemus olisi mukava ja motivoiva. Hänen erityistarpeensa ja erityisominaisuutensa on otettava huomioon. Kysymys kuuluu, miten tämä käytännössä tehdään? Mitä erityisryhmän ohjaajana tulisi tietää?

Olen itse tanssinut nuoresta asti ja myöhemmin myös ohjannut tanssia. Raaseporin asumispalveluissa olen toiminut ohjaajana vuodesta 2011 lähtien. Oma kiinnostukseni esittävää taidetta ja kehitysvamma-alaa kohtaan onkin ollut oleellinen tekijä aiheen valinnassa. Kehittämistehtävänäni on ollut kartoittaa ja koota yhteen kehitysvammaisten tanssi- ja teatteriryhmien ohjaamisen hyviä käytäntöjä. Toivon, että näistä käytännöistä olisi apua taiteilijoille, kehitysvammaisten kanssa työskenteleville sekä muille aiheesta kiinnostuneille. Tuotosta varten olen haastatellut kehitysvammaisten kanssa työskennelleitä tanssin – ja teatterin ammattilaisia sekä hyödyntänyt tietoa aikaisemmista hankkeista ja oppaista.

Ryhmänohjaus ei ole kokeneellekaan ohjaajalle aina helppoa. Taidealan ammattilaisella voi olla kokemusta lukuisien taidetyöpajojen tai -tuntien ohjauksesta. Tästä huolimatta hänellä ei välttämättä ole tietoa tai kokemusta kehitysvammaisten ohjaamisesta. Ajatus lähteä ohjaamaan itselle uutta asiakasryhmää voi jännittää. Joku saattaa ajatella, ettei pärjää heidän kanssaan. Toinen voi ajatella, etteivät he pärjää. Kehitysvammaisten kanssa työskentely voi kuitenkin olla hyvin antoisaa ja opettavaista kaikille osapuolille.

Kehittämishanke aloitettiin syksyllä 2016 ja saatiin päätökseen marraskuussa 2017. Tuloksena syntyi tietopaketti kehitysvammaisuudesta ja kehitysvammaisten tanssi- ja teatteriryhmien ohjaamisen hyvistä käytännöistä.

2 KEHITTÄMISTYÖN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Kehittämistehtävä

Kehittämistehtävänä on tuoda esiin hyviä käytäntöjä kehitysvammaisten tanssi- ja teatteriryhmien ohjaamisessa. Käytännössä tämä tarkoittaa hyvien vinkkien, neuvojen ja toimivien työtapojen kartoittamista ja koontia. Tarkoituksena on tukea kehitysvammaisten kanssa työskenteleviä taiteilijoita ja ohjaajia työssään. Vaikka fokus onkin tanssin ja teatterin maailmassa, voi tuotoksesta olla hyötyä myös muita kehitysvammaisten ryhmiä ohjattaessa. Tämän kehittämistyön tavoitteena on myös madaltaa ihmisten kynnystä ryhtyä ohjaamaan kehitysvammaisten esittävän taiteen ryhmiä. Työn tuloksena on informatiivinen paketti kehitysvammaisten kanssa työskentelyyn ja ryhmien ohjaamiseen.

2.2 Toimeksiantaja ja kehittämisympäristön kuvaus

Opinnäytetyöni toimeksianto tulee Turun ammattikorkeakoulun Taikusydämelältä ja on osa toimintaa, jossa kootaan yhteen hyviä toimintamalleja, tutkimus- ja hanketietoa, kytetään alan ammattilaisia toisiinsa ja koordinoidaan taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten laajaa kenttää. Yhteistyötahoja ovat muun muassa Taiteen edistämiskeskus, Kuopion kaupunki, Tampereen kaupunki, Turun kaupunki, Turun yliopisto, Itä-Suomen Hyvinvointivoimala, Kulttuurikeskus PiiPoo ja Terveyttä kulttuurista ry. (Turun ammattikorkeakoulu 2017)

Kehittämishankkeen tuotosta varten keräsin aihetta koskevan kirjallisuuden lisäksi tietoa haastattelemalla tanssi- ja teatterialan ammattilaisia sekä havainnoimalla kehitysvammaisten aikuisten tanssitunteja. Eteva kuntayhtymän Raaseporin asumispalvelut ja päiväaikainen toiminta ovat yhteistyössä Länsi-Uudenmaan tanssiopisto Hurja Piruetin kanssa järjestäneet kaksi tanssiryhmää toimintakeskuksensa tiloissa. Tanssiryhmät ovat toimineet Karjaalla syksystä 2016 lähtien. Tanssitunteja on pidetty kerran kahdessa viikossa tanssiopiston perustajan ja rehtorin Katja Köngäksen johdolla. Ohjaajana ryhmässä on toiminut myös Reettaleena Rauhala. Kevään 2017 aikana osallistuin kyseisten tanssiryhmien tunneille sekä haastattelin näitä tanssinopettajia.

3 KEHITYSVAMMAISUUS

3.1 Kehitysvammaisuuden määritelmä, oireet ja syyt

Kehitysvammaisuutta voidaan määritellä monella eri tavalla. Perinteisesti kehitysvammaisuutta, kuten muutakin vammaisuutta, on tarkasteltu lääketieteen ja diagnostiikan näkökulmasta. Kehitysvammaisuutta on tarkasteltu jo pitkään myös toimintakyvyn näkökulmasta. Tästä on kyse, kun pohditaan yksilön valmiuksia selviytyä eri ympäristöissä. Lisäksi kehitysvammaisuutta voi lähestyä sosiaalisesta näkökulmasta. Viime vuosina lisääntynyt sosiaalinen näkökulma keskittyy vahvistamaan ajatusta siitä, että vamman sijaan ihmisen mahdollisuuksia rajoittavat usein erityisesti riippuvuus muista ihmisistä, ennakkoluulot ja syrjintä. (Vernerinet 2017)

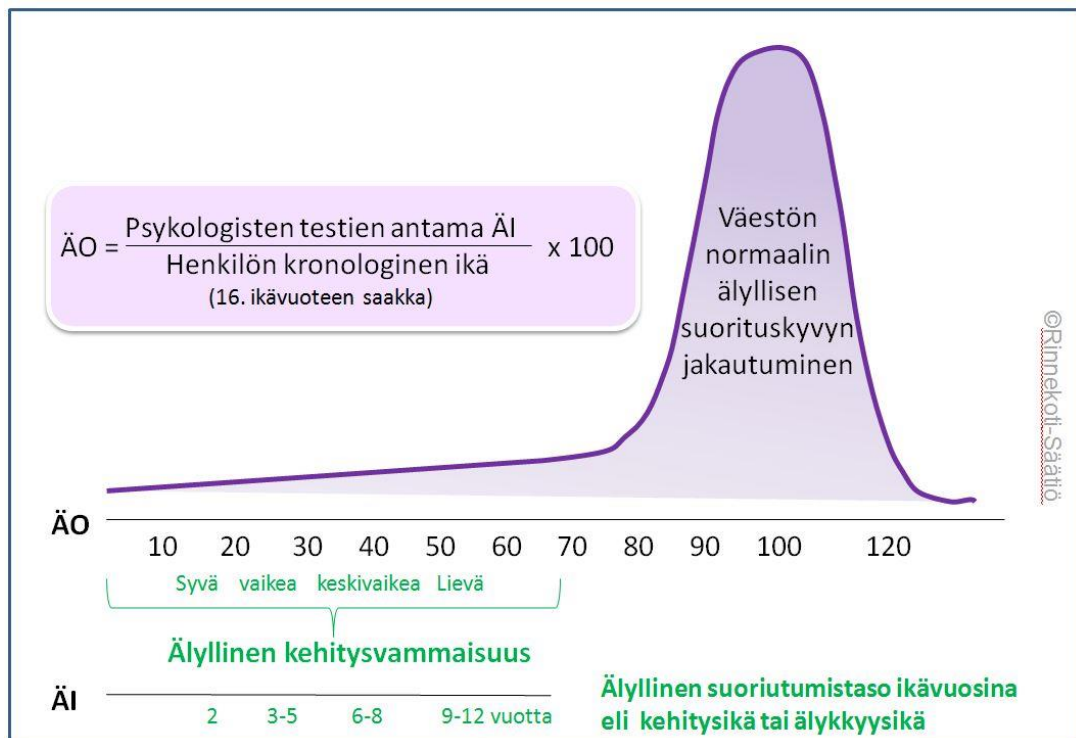
AAIDD:n (The American Association on intellectual and developmental Disabilities) määritelmän mukaan kehitysvammaisuus tarkoittaa tämänhetkisen toimintakyvyn huomattavaa rajoitusta. Ominaista on merkittävästi keskimääräistä heikompi älyllinen suorituskyky, johon samanaikaisesti liittyy rajoituksia kahdessa tai useammassa seuraavista adaptiivisten taitojen yksilöllisesti sovellettavista osa-alueista: kommunikaatio, itsestä huolehtiminen, kotona asuminen, sosiaaliset taidot, yhteisössä toimiminen, itsehallinta, terveys ja turvallisuus, oppimiskyky, vapaa-aika ja työ. (AAIDD 2017)

Älyllinen kehitysvamma määritellään Maailman terveysjärjestö WHO:n ICD-10 -luokituksen mukaan seuraavasti; ”—tila, jossa mielen kehitys on estynyt tai epätäydellinen. Heikosti kehittyneitä ovat erityisesti kehitysiässä ilmaantuvat taidot eli yleiseen älykkyystasoon vaikuttavat älylliset, kielelliset, motoriset ja sosiaaliset kyvyt. Älyllinen kehitysvammaisuus voi esiintyä joko yksinään tai yhteydessä minkä tahansa fyysisen tai psyykkisen tilan kanssa.” (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tautiluokitus ICD-10)

Älyllinen kehitysvammaisuus on yleensä luonteeltaan yksi yksilön monista erityisominaisuuksista, joilla on yhteinen syytausta, niin sanottu kehitysvammaisuuden syy. Tästä syystä siihen voi liittyä erilaisia lisävammoja ja -sairauksia. Näitä voivat olla esimerkiksi erilaiset aistivammat, puhe- ja liikuntavammat, epilepsia, autismin kirjon häiriöt, mielen terveyden häiriöt, haastava käyttäytyminen ja dementiaa aiheuttava Alzheimerin tauti, jotka tulevat esiin vähitellen yksilön elämän aikana. Mitä vaikeammasta kehitysvamman asteesta on kyse, sitä todennäköisempiä ovat myös muut vammat ja liitännäissairaudet. (Manninen & Pihko 2013, 18 & 23; Vernerinet 2017)

Älyllinen kehitysvammaisuus luokitellaan neljään eri vaikeusasteeseen; lievään, keskivaikeaan, vaikeaan sekä syvään. Kehitysvammaisuuden aste, erityisesti syvästi kehitysvammaisilla, on merkittävin elinajan ennusteeseen vaikuttava tekijä. Väestön normaalin älykkyydosamäärän jakauma on 80–120 pistettä. Kehitysvammaisiksi luokitellaan henkilöt, joiden älykkyydosamäärä jää alle 70. (Rinnekoti-säätiö 2017)

Henkistä suorituskyykyä tai sen puutteita on perinteisesti arvioitu standardoitujen psykologisten testien avulla. Niitä on voitu täydentää sosiaalista sopeutumista mittaavien asteikkojen kanssa, joiden avulla saa hyvän käsityksen älyllisen suoriutumisen tasosta. Myös kokenut ammattihenkilö voi tehdä yleisen arvion yksilöstä, jolloin saadaan käsitys älykkyydosastosta. Ihminen muuttuu ajan kuluessa ja niin myös älylliset kyyvyt ja sosiaalinen sopeutumiskyky. Yksilön tila voikin parantua opiskelun ja kuntoutuksen myötä ja tästä syystä WHO:n tautiluokitus edellyttää, että älyllisen kehitysvammaisuuden asteen luokittelu perustuu senhetkiseen toimintakyykyyn. (Manninen & Pihko 2013, 17) Kuvassa 1 näkyvä käyrä kuvaa väestön älyllisen suorituskyyvyn teoreettista normaalijakaumaa. Vaaka-akseli puolestaan kuvaa Maailman terveysjärjestön mukaista älyllisen suorituskyyvyn luokittelua.

Kuva 1. Älykkyydosamäärä ja älykkyyksiä. (Rinnekoti-säätiö. 2017)

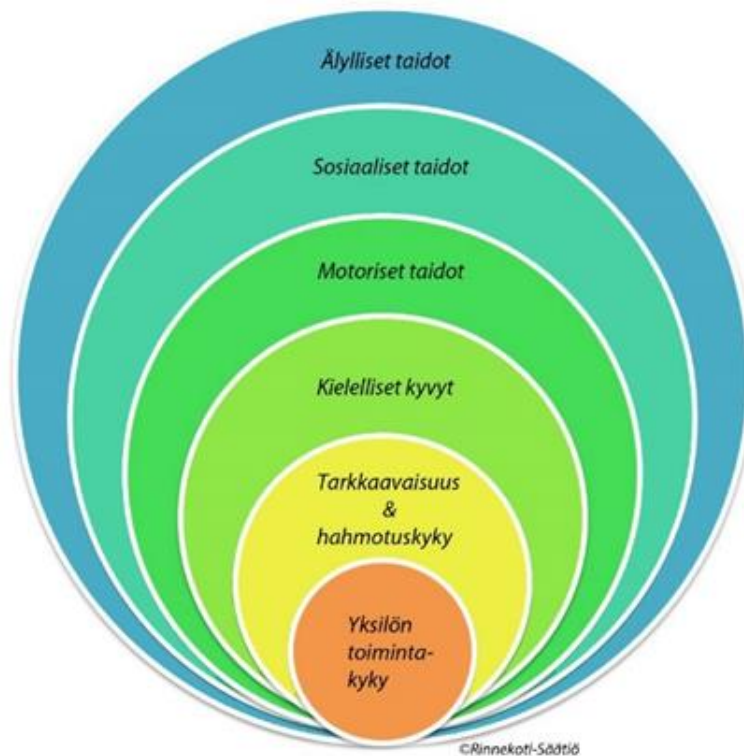
Lievä älyllinen kehitysvammaisuus (ÄO 50 – 69) aiheuttaa oppimisvaikeuksia koulussa. Lapsi kykenee ehkä opiskelemaan normaalissa luokassa tukitoimenpiteiden avulla, mutta tarvitsee usein erityisopetusta. Henkilökohtaiset toimet sujuvat lapselta yleensä omatoimisesti. Aikuisena hän pystyy asumaan itsenäisesti tai hieman tuettuna. Hän kykenee käymään töissä ja ylläpitämään hyviä sosiaalisia suhteita. Useimmiten on kuitenkin tarvetta jonkinasteiseen jatkuvaan työn ohjaukseen ja valvontaan. Vaikka henkilö lievästä kehitysvammaisuudestaan huolimatta on melko itsenäinen useimmilla elämän osa-alueilla, tarvitsee hän usein tukea asioimiseen ja tarvitsemiensa palveluiden hankkimiseen. Hänen rahankäyttötaitonsa saattavat olla puutteelliset. Johdateltavuutensa takia hän on tuetta eläessään riskialtis päätymään seuraan, joka käyttää häntä hyväkseen. Jos lapsi kehitysvaiheessa jää ilman diagnoosia, tai lievä älyllinen kehitysvammaisuus jää kouluiän jälkeen huomiotta, saattaa se myöhemmin johtaa psyykkiseen sairastumiseen tai psykososiaalisiin umpikujatilanteisiin. (Manninen & Pihko 2013, 19)

Keskiasteinen älyllinen kehitysvammaisuus aiheuttaa merkittäviä viiveitä lapsen kehityksessä. Lapsi tarvitsee kouluiässä erityisopetusta, mutta kykenee saavuttamaan jonkinasteisen riippumattomuuden itsensä hoidossa. Lapsen kommunikaatiokyky on riittävä. Lapsi selviää useimmiten joko itsenäisesti tai melko itsenäisesti henkilökohtaisista päivittäisistä toimistaan. Aikuisena hän tarvitsee tukea elääkseen ja työskenneläkseen. Asumiseensa hän tarvitsee enemmän valvontaa, kuin henkilö, jolla on lievä kehitysvammaisuus. Useimmiten osallistuminen ohjattuun työhön joko tavallisella työpaikalla tai työkeskuksessa onnistuu ja hän kykenee kulkemaan työpaikalleen itsenäisesti. (Manninen & Pihko 2013, 19-20)

Henkilö, jolla on vaikea älyllinen kehitysvammaisuus, tarvitsee jatkuvaa tukea ja ohjausta arjessaan. Hän tarvitsee huomattavia tukitoimia koulussa, asumisessa ja työtehtävien suorittamisessa ja on riippuvainen muista ihmisistä. Hänen kuntouttamisensa vaatii paljon työtä, mutta pitkän kuntoutuksen avulla hän voi kehittyä melko itsenäiseksi henkilökohtaisissa päivittäisissä toimissaan. (Manninen & Pihko 2013, 20-21)

Syvästi kehitysvammainen ihminen on täysin riippuvainen muista ihmisistä. Hänellä on vakavia puutteita kommunikaatiossa, liikunnassa sekä kyvyssä huolehtia henkilökohtaisista toimista ja kyvyssä hallita suolen ja rakon toimintaa. Opetuksessa tähdätäänkin päivittäisiin elämäntilanteisiin liittyvien asioiden oppimiseen ja muun muassa liikunnallisten ja kommunikaation liittyvien perusvalmiuksien kehittämiseen. Omatoimisuus on mahdollista joissakin päivittäisen elämän toiminnoissa, kuten syömisessä. Hän voi myös

oppia yksinkertaisia työtehtäviä. Asumisessa hän tarvitsee jatkuvaa ympärivuorokautista valvontaa. (Manninen & Pihko 2013, 21)

Kuva 2. Kehitysvamma ilmenee yksilön monella eri toimintakyvyn alueella. (Rinne koti-Säätiö 2017)

Kehitysvamma ei siis ole sairaus, vaan merkki elimistön poikkeavasta toiminnasta. Se on aivojen toiminnan häiriöstä johtuva oire, tai oirekokonaisuus ja yksi ihmisen pysyvistä ominaisuuksista. Oirekokonaisuudella eli syndroomalla tarkoitetaan joukkoa oireita, jotka muodostavat tunnistettavan kokonaisuuden. Esimerkiksi Downin syndrooma, joka monelle tulee kehitysvammaisuudesta ensimmäisenä mieleen, on tunnetuin kehitysvammaisuutta aiheuttava kromosomivaurio. Suurimmassa osassa tapauksista Downin syndrooma johtuu 21. kromosomipariin liittyneestä ylimääräisestä kromosomista. Kromosomeja onkin 46:n sijasta 47. Noin 5 %:lla Downin syndrooma johtuu translokaatiosta eli ylimääräisen kromosomiaineksen virheellisestä paikasta. Tähän 5% kuuluu myös mosaikismi, joka syntyy hedelmöityksen jälkeen varhaisissa solunjakautumisissa. Osassa

soluja on normaalit 46 kromosomia ja osassa poikkeava 21-trisomia. (Rinnekoti-säätiö 2017; Downiaiset - Suomen Downin Syndrooma ry 2017)

Kehitysvamman syitä on paljon. Kehitysvammaisuuden voi aiheuttaa yksi tai useampi tekijä raskauden tai synnytyksen aikana, varhaislapsuudessa tai nuoruudessa. Se voi johtua esimerkiksi raskaudenaikaisesta infektiosta tai myrkytyksestä, synnytyksistä aiheutuneesta aineenvaihduntahäiriöstä tai sikiön synnytyksen aikaisesta hapen puutteesta tai aivovauriosta. Varhaislapsuudessa tai nuoruudessa sattunut onnettomuus tai sairaus voi myös aiheuttaa kehitysvamman. Kehitysvamma voi myös johtua kaikkien näiden yhteisvaikutuksista. Usein kehitysvammaisuuden syytä ei pystytä selvittämään, vaan se jää tuntemattomaksi joka neljännessä tapauksessa. Pääasiassa syy on kuitenkin perintötekijöissä eli geeneissä ja kromosomeissa. Viime vuosina geenitutkimus on löytänyt useita uusia geneettisiä syitä kehitysvammaisuuteen. Yhteistä erilaisille kehitysvammoille on, että ne ilmenevät ennen 18 vuoden ikää. (Vehmanen, M. & Vesa, L. 2012; Vernerinen 2017; Rinnekoti-säätiö 2017)

3.2 Keholliset haasteet

Liikuntavammat muodostavat ison osan älylliseen kehitysvammaisuuteen liittyvistä lisäoireista. Kehitysvammarekisterin mukaan liikuntavammoja on 25 prosentilla erityishuollon piirissä olevista. Kuntoutus- ja palvelukeskuksissa yli 40 prosentilla on liikuntavammoja. Erilaisia liikuntavammoja ovat muun muassa synnytyksellisen tai varhaislapsuudessa saadun aivovaurion aiheuttama CP-oireyhtymä, myöhemmin saadun aivovaurion aiheuttama liikuntavamma, rakennepoikkeavuuksiin liittyvä (esimerkiksi raajojen virheasennot tai selkäydinkohju), lihassairaudet, yleissairauksiin liittyvä liikuntavammaisuus (esimerkiksi reuma, hemofilia nivelvuotoineen, etenevät aivotaudit) sekä muut, kuten selkäytimen kasvaimet ja tulehdukset tai aivo- ja selkäydinvammojen jälkitilat. Tärkein liikuntavammaisuutta aiheuttava rakenteellinen poikkeavuus on edellä mainittu selkäydinkohju. (Manninen & Pihko 2013, 120)

Kehitysvammaoireyhtymiin voi siis liittyä lihasvelttoutta tai rakenteellisia muutoksia. Nämä altistavat esimerkiksi jalkojen virheasennolle. Tukijalkineilla ja erilaisilla pohjallilla voidaan korjata jalkojen asentoa etenkin kasvuiässä jalkaterän asennon vielä muovautuessa. Virheasentojen korjaamiseksi tarvitaan joskus myös ortopedisiä leikkauksia. (Manninen & Pihko 2013, 125).

Selän virheasennot ovat tavallisia alentuneen lihasjänteiden omaavilla sekä vähän liikkuvilla ihmisillä. Skolioosia eli kieroselkäisyyttä voi esiintyä jo vastasyntyneellä esimerkiksi selkäydinkohjulapsella. Ryhtivirhe saattaa kehittyä ja pahentua kasvun myötä, ja hoitamattomana se haittaa kävelykyvyn saavuttamista tai jo saavutetun liikuntakyvyn tai hyvän istuma-asennon ylläpitämistä. Virheasennon pahenemista voidaan estää erilaisien korsettien ja selän jäykistysleikkausten avulla. (Manninen & Pihko 2013, 125)

Osteoporoosi on yksi yleisimmistä kehitysvammaisten terveysongelmista. Suomalaisista aikuisista asumispalveluiden piirissä olevista lähes 70% potee luukatoa. Mitä vaikeampi vamma on, sitä todennäköisempää, että luut ovat hauraat. Kehitysvammaisen ihminen ei useinkaan pysty ilmaisemaan kipua, jolloin murtuman diagnosointi saattaa viivästyä tai jäädä tekemättä. (Arvio & Aaltonen 2011, 128)

Myös motoriset haasteet ovat tavallisia. Kehitysvammaisen henkilön motorisen kehityksen viivästyminen ilmenee yleensä sekä perus- että havaintomotoriikassa. Motorisen kehityksen viive lisääntyy liikuntavammaisella lapsella iän myötä. Kehitys- ja liikuntavammaisen lapsen kehitystä saattaa viivästyttää myös liian vähäinen harjoittelu sekä ympäristövirikkeiden puutteellisuus. (Manninen & Pihko 2013, 181)

Heikot motoriset taidot omaavien lasten on hankalaa oppia liikuntataitoja. Myös erilaiset motoriikkaa vaativat arjen toiminnot ovat haasteellisia. Ongelmia voi ilmetä karkea- tai hienomotorisissa taidoissa tai molemmissa yhdessä. Liikkeet ovat usein hitaita tai epätarkkoja ja lapsi käyttää samassa toiminnossa vaihtelevia, vakiintumattomia liikemalleja enemmän kuin ikätoverit. Yleensä opitut taidot jäävät normaalia heikommiksi eivätkä yleisty niin, että taitoja voisi käyttää uusissa tilanteissa tai uusien taitojen pohjana. (Niilo Mäki Instituutti 2017)

Oman kehon hahmotus on motoristen taitojen perusta ja kehitysvammaisella ihmisellä onkin usein vaikeuksia oman kehonsa tunnistamisessa. Mitä vaikeavammaisempi lapsi on, sitä keskeisempää on raajojen asentojen, liikkeiden ja ulottuvuuksien havaitseminen. (Manninen & Pihko 2013, 182). Asentoaisti auttaa ihmistä hahmottamaan omaa kehoansa. Se auttaa hallitsemaan kehon asentoja ja säätelemään kehon eri osien liikkeitä. Tämä toiminta on suureksi osaksi tiedostamatonta. Ihminen tietää katsomatta, missä asennossa hänen päänsä, kätensä ja jalkansa ovat. Liike- ja tasapainoaistin avulla ihminen puolestaan tietää onko liikkeessä vai paikallaan sekä mihin suuntaan ja millä nopeudella liikkuu. Sisäkorvan aistinsolut kertovat pään ja kehon asennon muutoksista. Tämä tieto mahdollistaa esimerkiksi asennon korjaamisen ja tarvittujen lihasjänteiden ylläpidon

ihmisen kaatuessa. Asento-, liike- ja tasapainoaistit kehittyvät varhaisissa vuorovaikutustilanteissa. Koska vaikeimmin vammaisilla ihmisillä on usein arjessaan vähemmän mahdollisuuksia monipuolisiin kehon liikkeisiin ja erilaisiin asennon muutoksiin, ovat kehon hahmotuksen ja liikkeiden säätelyn ongelmat tavallisia. Onkin tärkeää tarjota heille samanlaisia aistikokemuksia, joita tavallisestikin saadaan päivittäisissä toiminnoissa. Ainoastaan itse tekemällä, yksin tai autettuna, ihminen oppii tuntemaan kehonsa ja sen, millaisiin asentoihin ja liikeratoihin oma keho pystyy. (Burakoff, K. 2017)

Asento-, liike- ja tasapainoaistien toimiessa moitteettomasti, ihmiselle muodostuu tietoinen käsitys itsestään suhteessa ympäristöön. Asento- ja liikeaistien toimiessa normaalia poikkeavasti ihmisen saattaa olla vaikea pitää katsetta vakaasti kohteessaan eikä hän ehkä pysty seuraamaan katseellaan liikkuvaa esinettä. Katsetta voi olla vaikea siirtää kohteesta toiseen tai yhteisen tarkastelun kohteesta takaisin kumppaniin. Silmien liikkeiden hallintaa vaaditaan, jotta pystyisi muodostamaan kontaktikatsetta. Katsekontaktin merkitys on suuri kaikessa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Sen avulla vuorovaikutuksessa olevat tietävät olevansa läsnä ja jakavansa tilanteen yhdessä toistensa kanssa. (Burakoff, K. 2017)

3.3 Kommunikointi ja vuorovaikutus

Arkikielessä vuorovaikutuksella viitataan yleensä puheeseen. Vuorovaikutus on kuitenkin paljon muutakin. Se on kahden tai useamman ihmisen välistä vastavuoroista kommunikaatiota. Se on kaikkea sitä, miten me olemme toisten kanssa. Se voi olla puhetta, eleitä, ilmeitä, ääntelyitä, kosketuksia tai katseita. Vuorovaikutus voi olla myös kirjoitettua, hymiöitä tai kuvia. (Väestöliitto 2017)

Kehitysvammaisella ihmisellä on usein jonkinasteisia ongelmia vuorovaikutustaidoissa, puheen ymmärtämisessä tai puheen tuotossa. Kommunikointiin vaikuttaa myös mahdolliset näkö- ja kuulovammat sekä rakenteelliset epämuodostumat. Lisäksi haasteita luovat myös keskittymiskyvyn puute sekä vaikeudet omaksua sosiaalisen kanssakäymisen ja keskustelun sääntöjä. Kommunikointitaidot vaihtelevat kehitysvammaisuuden asteen ja harjaantumisen mukaan sujuvasta kommunikoinnista lähes täydelliseen kontaktikyvyttömyyteen. Sanallisestikin kommunikoivan kehitysvammaisen henkilön on vaikea oppia keskustelemaan, jos vuorovaikutuksessa olevat ovat eriarvoisia. Onkin tärkeää, että kehitysvammaiseen ihmiseen suhtaudutaan kaikissa tilanteissa aitona kommunikointi-

kumppanina, häiriöstä tai sen syntyvästä huolimatta. Oppiminen vaatii keskustelukumppanilta kiinnostusta ja kärsivällisyyttä kuunnella ja vastata niin kuin aikuisten kesken tehdään. Ajatusten ja toiveiden ilmaisutaito opitaan vain vastavuoroisissa tasa-arvoisissa keskusteluissa. Vuorovaikutusta ja kommunikointia voi tukea selvittämällä, millä tavalla kumppani kommunikoi, pyrkimällä rauhoittamaan ympäristö, olemalla tilanteessa vastavuoroisesti läsnä, odottamalla ja antamalla tilaa aloitteille, vastaamalla kumppanin kommunikointiin ja mukauttamalla ilmaisua kumppanin kommunikointitarpeita vastaavaksi. On hyvä myös tarkistaa viestien tulkinta. Onnistunut vuorovaikutus tuottaa iloa molemmille osapuolille ja onnistumisen kokemukset kannustavat vuorovaikutukseen ja viestimiseen mahdollisista vaikeuksista huolimatta. (Vernerinet 2017; Manninen & Pihko 2013, 180-181)

Puhumisen tai puheen ymmärtämisen ollessa vaikeaa, voidaan käyttää kommunikointikeinoja, jotka täydentävät, tukevat tai korvaavat puhetta. Näitä puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointikeinoja ovat esimerkiksi eleet ja viittomat, erilaiset kuvat ja graafiset merkkijärjestelmät, kuten PCS ja piktogrammit, Blisskieli sekä kirjoittaminen. Usein puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen käyttöön liittyy apuvälineitä, jotka helpottavat puheen ilmaisua. Tällaisia apuvälineitä ovat muun muassa kuviin perustuvat kommunikointitaulut ja -kansiot, aakkostaulut, sana- ja lauselistat, puhelaitteet, kirjoittamiseen perustuvat laitteet sekä tietokoneella toimivat kommunikointi- ja kirjoitusohjelmat. Tietokoneissa ja muissa teknisissä apuvälineissä voidaan käyttää esimerkiksi nauhoitettua puhetta tai synteettistä ääntä, joka puhuu kuvilla, sanoilla tai kirjoittamalla tuotetun viestin. (THL 2015)

Ihmisestä riippuen vuorovaikutuksen toimivimmat keinot ovat erilaisia, ja niiden valikoima voi olla hyvin yksilöllinen, mutta toimivia keinoja, kuten ilmeitä ja eleitä, ihmiset käyttävät jo vaistomaisestikin omassa vuorovaikutuksessaan. (Vernerinet 2015) Omalla toiminnallaan ja ympäristöä muokkaamalla voi parantaa kehitysvammaisen henkilön mahdollisuuksia osallistua vuorovaikutukseen.

Kehitykseltään normaali ihminen saattaa pitää aistien välittämiä kokemuksia itsestään selvinä, mutta kehitysvammaiselle ne eivät sitä ole. Kehitysvammaiselle aistimuksia ei välttämättä synny tai välittyvää tietoa voi olla vaikea ymmärtää ja kokea merkitykselliseksi, kun aistielimet ovat puutteelliset tai keskushermoston toiminta on häiriintynyt. Aistikokemukset saattavat jäädä tavallista vähäisimmäksi tai yksipuolisiksi. Kun tiedostaa, minkä aistin kautta yhteys parhaiten syntyy, voi kyseistä aistikanavaa hyödyntää ja tarjota aistielämyksiä, jotka herättävät kiinnostusta ja tuntuvat miellyttäviltä. Yksilön halu

ilmaista itseään ja jakaa kokemuksiaan voi syntyä juuri tällaisten tilanteiden kautta. (Burakoff, K. 2017)

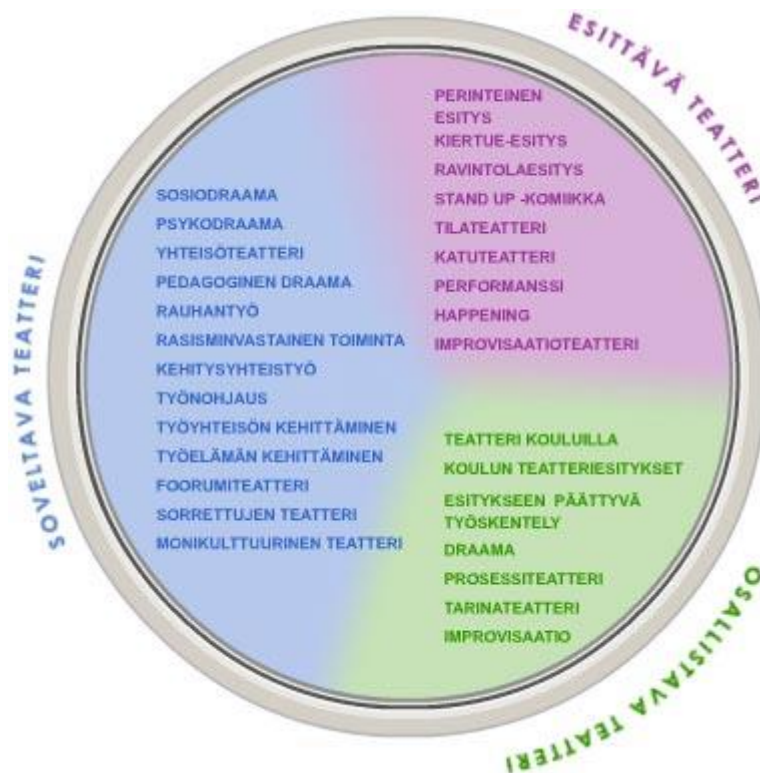
4 TANSSI JA TEATTERI

4.1 Tanssi ja teatteri taidemuotona

Tanssissa oma keho toimii välineenä. Yleensä tanssitaan musiikin tahdissa, mutta musiikki ei ole välttämätöntä. Tanssi tuottaa esteettisiä elämyksiä ja iloa sekä tanssijalle itselle, että muille. Tanssi voi olla sosiaalista toimintaa. Sillä voi ilmaista asioita, tunteita, itseään. Tanssi voi olla sekä tarkkaan koreografioitua eli suunniteltua liikettä tai myös täysin improvisoitua eli tilanteessa keksittyä liikettä tai jotain siltä väliltä. Tanssin elementtejä käytetään myös poikkitaiteellisesti esimerkiksi teatterin, sirkustaiteen ja performanssien yhteydessä. Baletti, jazztanssi, moderni tanssi, nykytanssi sekä tanssiteatteri ovat esittävän tanssin (näyttämötanssin) eri muotoja ja lukeutuvat taidetansseiksi. Lisäksi esimerkiksi kansantanssin piirissä tehdään nykyisin tanssitaiteeksi luettavia teoksia.

Teatteri on taidemuoto, jossa näyttelijät esittävät teoksia yleisölle yleensä tätä varten suunnitelluissa ja rakennetuissa teattereissa. Perinteisen kerronnan lisäksi teatterilla on monta muutakin muotoa. Harrastajateatteri on yksi teatterin muoto, kuten myös yliopistopöskelijöiden speksit tai ooppera, baletti, kiinalainen ooppera, pantomiimi, naamioteatteri ja nukketeatterikin.

Vaittisen (2003) mukaan teatteritoiminta voidaan jakaa kahteen tai kolmeen osa-alueeseen. Voidaan ajatella, että on teatteritoimintaa, jossa on yleisö, joka ei fyysisesti ota osaa näyttämön tapahtumiin, ja toisaalta teatteritoimintaa, jossa ei voi vetää rajaa yleisön ja esiintyjien välille. Ensin mainittu on esittävää teatteria ja toinen osallistavaa teatteria. Osallistavan teatterin eräistä yhteisöllisistä ja muuhun ammatilliseen toimintaan kuin teatteriin selkeästi liittyvistä toimintatavoista voidaan käyttää nimitystä soveltava teatteri. Vaittisen (2003) esittämässä ympyrässä on kuvattu teatterin eri muotoja näiden kolmen luokitusperusteen avulla.

Kuva 3. Teatterin eri ulottuvuuksia. (Vaittinen 2003)

Teatterilähtöisessä työskentelytavassa vuorovaikutukseen kuuluu kehon liikkeitä, eleitä, ilmeitä, osoittamista, äänenpainoja, puhetta, kuvia ja viittomia. Teatteriharrastuksen ja erityisesti draaman avulla pääsee turvallisesti kokeilemaan erilaisia rooleja ja rituaaleja sekä kokemaan esiintyjän ja yleisön välinen vuorovaikutuksen jännite ja ilo. Siinä liikutaan kuvitteellisen ja todellisen maailman välillä. Harrastukseen voi osallistua hyvin monenlaisin kyvyin. Hyvällä ohjaajalla on kyky löytää lahjakkuudet eri rooleihin ja ilmaisun tapa, jolla esitys onnistuu ja antaa sekä osallistujille että katselijoille vaikuttavan elämyksen. (Teatterista voimaa vuorovaikutukseen 2003, 10)

4.2 Koulutus Suomessa

Eri tanssin alueisiin keskittyviä tanssikouluja on jo lähes joka puolella Suomea. Monet kansalaisopistot järjestävät myös tanssikursseja. Vaikka jotkin oppilaitokset aloittavatkin ammattiin suunnatut opinnot varhain, ovat lasten ja nuorten tanssikoulutukset usein harrastajatoimintaa. Useimmissa tanssikouluissa harrastuksen voi aloittaa jo 3-4-vuotiaana, ja joissakin on myös nuoremmille tarkoitettuja vanhempi-lapsi-ryhmiä.

Osassa tanssikouluista annetaan taiteen perusopetusta. Opetushallituksen sivuilla kerrotaan, että tanssia voi opiskella joko yleisen tai laajan oppimäärän mukaan. Taiteen perusopetus antaa mahdollisuuden harrastaa tanssia pitkäjänteisesti ja kehittää taidollisia ja tiedollisia valmiuksiaan. (Opetushallitus 2017) Joissakin kaupungeissa on erityisiä tanssilukioita, joissa tanssiopintoja voi sisällyttää lukio-ohjelmaan. Konservatorioissa, ammattioppilaitoksissa sekä esimerkiksi Suomen kansallisoopperan balettioppilaitoksessa annetaan taidetanssin toisen asteen ammatillista koulutusta. Tanssinopettajan tutkinnon voi suorittaa ammattikorkeakouluissa ja korkeakoulutason koulutuksen tanssijaksi, koreografiksi, esitystaitelijaksi, teatteri- tai tanssialan pedagogiksi voi suorittaa Taideyliopiston Teatterikorkeakoulussa (Teak). Teakissa on mahdollista suorittaa myös tanssin lisensiaatin ja tohtorintutkintoja joko taiteellis- tai tieteellispainotteisina. (Suomen kansallisoopperan ja -baletin Balettioppilaitos 2017; Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu 2017)

Myös teatteritaiteessa annetaan perusopetusta joko yleisen tai laajan oppimäärän mukaan (Opetushallitus 2017). Kansanopistoissa järjestetään teatterin ja sitä lähellä olevien alojen koulutusta, jotka antavat valmiuksia alan ammatillisiin opintoihin ja toimivat samalla valmennuskursseina korkeakouluopintoihin (Työväen akatemia 2013). Tampereen ammattikorkeakoulussa voi opiskella musiikkiteatteria ja Turun ammattikorkeakoulussa, Noviassa sekä Metropoliasissa voi kouluttautua teatteri-ilmaisun ohjaajaksi. Lisäksi teatterialan ammatillista korkeakoulutusta annetaan Taideyliopisto Teakissa ja Tampereen yliopistossa. Jyväskylän ja Helsingin avoimessa yliopistossa voi opiskella draamakasvatusta, mikä yhdessä pedagogisten opintojen kanssa pätevoittää toimimaan draamaopettajana. (Jyväskylän yliopisto)

Vaikkei Suomessa voikaan tällä hetkellä valmistua erityistanssin- tai erityisteatterin opettajaksi, voi opinnoissaan suuntautua erityisryhmiin. Erityisryhmien ohjaamisesta on myös tarjolla erilaisia työpajoja ja kursseja. Yhtenä esimerkkinä voidaan mainita Teatterimuseolla järjestettävä näyttelijä, teatteripedagogi Helena Rytin, museolehtori, teatteripedagogi Heini Räsänen sekä teatteripedagogi Milla Kortemaan vetämä Keinolla millä hyvänsä eli teatterin keinot käyttöön -kurssi. Kurssilla pohditaan, minkälaisia asioita on otettava huomioon, jotta keskittymisvaikeuksista kärsivän ihmisen mielenkiinto säilyy ja miten perustyöpajoja voi soveltaa erityisryhmille sekä, miten heille suunnattuja harjoitteita voi käyttää niin sanotusti tavallisissa työpajoissa. (Teatterimuseo 2017)

Toisena esimerkkinä voidaan mainita Tunto -hanke – kehitysvammaisten luovan tanssin ohjaajakoulutus, joka toteutettiin Pyhäjärvellä maaliskuun 2012 ja huhtikuun 2013 välisenä aikana kehitysvammaisten palvelukotien henkilökunnalle. Koulutuksen tuloksena syntyi toimintamalli, jota voidaan soveltaa valtakunnallisesti palvelukodeissa sekä tapahtumien ja kolmannen sektorin toimijoiden käyttöön. (KVPS Tukena Oy)

4.3 Tanssi ja teatteri kehitysvammaisille

Taiteella on positiivinen vaikutus terveyteen. Oma mielenterveyttään, vireyttään ja kuntoutumistaan voi kohentaa taiteen keinoin. Näin on todettu useissa tutkimuksissa. Kehitysvammaisilla ihmisillä sekä ammattimainen taiteen harjoittaminen, että sen harrastaminen ohjattuna ja tuettuna kohottaa selvästi itsetuntoa, osallisuuden tunnetta ja siten psyykkistä hyvinvointia. (Isomäki 2015)

Suomessa monen tanssikoulun tuntivalikoimassa on jo kehitysvammaisille suunnattuja omia tanssitunteja. Esimerkiksi Kauniaisissa toimivassa DanceNow -tanssikoulussa kehitysvammaisten ryhmät ovat olleet tuntivalikoimassa alusta lähtien. Tanssikoulussa pidetään tärkeänä, että myös kehitysvammaiset nuoret voivat harrastaa tanssia. (Tanssikoulu DanceNow) Myös esimerkiksi Järvenpäässä tätä pidetään tärkeänä. Kaupunki tukee Keski-Uudenmaan tanssiopiston erityistanssijoiden omia tanssitunteja. (Keski-Uudenmaan tanssiopisto 2017) Taiteen perusopetusta on tarjolla Helsingissä kehitysvammaisten flamencotanssikoulu Blue Flamencossa. Korkeatasoista, tavoitteellista ja monipuolista opetusta tarjoavassa flamencotanssikoulussa opiskellaan kehitysvammaisille sovelletun taiteen perusopetuksen yleisen oppimäärän mukaan. (Tanssikoulu Blue Flamenco 2017)

Lukuisten tanssikoulujen tarjoamien tuntien lisäksi on mahdollista tilata ohjattuja tanssitunteja esimerkiksi toimintakeskuksiin tai asuntoloihin. Näin tehtiin Tampereella Nuutisaran toimintakeskuksessa, jossa syksyn ajan harjoiteltiin tanssiliikkeitä, ja sitten koreografiat esitettiin yleisölle. Tanssiprojekti toteutettiin yhdessä Tampereen kaupungin kulttuuripalvelujen, Nuutisaran toimintakeskuksen ja Sisä-Suomen tanssin aluekeskuksen kanssa. (YLE uutiset. 2015)

Vuonna 2008 perustettu DanceAbility Finland ry vahvistaa integroitua tanssia sekä Suomessa että kansainvälisesti. DanceAbility on alun perin amerikkalaisen tanssija-ko-

reografi Alito Alessin perustama tanssimetodi, joka on avoin kaikille. Se perustuu improvisaatioon ja luovaan liikkeeseen ja on täysin esteetön laji. Suomen DanceAbility -yhdistys pyrkii edistämään Alessin metodin käyttöä. Yhdistys haluaa jakaa, tutkia ja kehittää omalta osaltaan tanssitaiteen monimuotoisuutta. (DanceAbility Finland ry 201)

Suomen ainoa ammatillinen erityisoppilaitos, jossa voi suorittaa tanssialan perustutkinnon sijaitsee Helsingissä. Keskuspuiston ammattiopistolla koulutus painottuu nykytanssiin, mutta opiskelija saa perusvalmiudet myös muiden tanssitekniikoiden ja erilaisten esittämisen tyylien hallintaan. (Keskuspuiston ammattiopisto 2017)

Kehitysvammaisille on siis omia tanssiryhmiä ja -koulutuksia ainakin isommissa kaupungeissa. Näihin osallistuminen vaatii kuitenkin hieman etukäteisvalmisteluja ja kyydityksen. Ilmoittautumiseen ja kyydityksiin saattaa tarvita apua, mutta TEIJO-hankkeessa tällaisia käytännönongelmia ei ollut, sillä toiminnan luokse ei tarvinnut mennä, se tuotiin ihmisten luokse. TEIJO – tee itse taidetta ja osallistu -hanke toteutettiin vuosina 2015–2016. TEIJO -hanke vei taidetta laitoksissa ja hoitolaitoksissa asuvien sekä laajojen tukipalvelujen piirissä olevien ihmisten elämään. Taiteilijat työskentelivät laitoksissa erimitaisissa projekteissa ja residensseissä. Keskiössä oli lastensuojelun piirissä olevien lasten ja nuorten, erityistä tukea tarvitsevien aikuisryhmien sekä laitoksissa asuvien ikäihmisten osallisuuden lisääminen ja hyvinvoinnin monimuotoinen tukeminen esimerkiksi sirkuksen, tanssin, teatterin, kuvataiteen ja musiikin keinoin. TEIJO:n kautta on perustettu seitsemän teatteriryhmää, joissa on yli 60 kehitysvammaista aikuista. Projektiin osallistui neljä kulttuurialan ja yhdeksän sosiaali- ja terveysalan yleishyödyllistä toimijaa Pirkanmaalta. Kulttuurialan toimijat olivat Kulttuurikeskus PiiPoo, Sisä-Suomen tanssin aluekeskus, Sorin Sirkus ja Teatteri Telakka. (Kulttuurikeskus PiiPoo)

Teatteri Telakka kehitti yhdessä Kehitysvammaisten Tukiliiton kanssa Teatterista voimaa vuorovaikutukseen -ryhmätyöskentelymuodon, joka vahvistaa osallistujien vuorovaikutustaitoja hyödyntämällä teatterin keinoja. Teatteritoiminnan tavoitteita olivat oman itseilmaisun löytäminen, yhteiskunnan jäsenenä näkyminen ja vaikuttaminen, ratkaisujen ja toimintamallien löytäminen arjen ongelmiin sekä voimaantuminen ja itseä tutustuminen. (Teatterista voimaa vuorovaikutukseen, 2013, 13)

Kehitysvammaisille suunnattuja teatteri- ja draamatyöpajoja sekä -kurseja järjestetään muun muassa kansanopistoilla. Esimerkiksi Västra Nylands folkhögskolanilla Karjaalla järjestettiin vuonna 2014 Open Minds Go Stage -teatterilinja. Lähiopetusta oli kolme

päivää viikossa teatterilinjan opettajan näyttelijä ja sairaalaklovni Lilli Sukula-Lindblomin ohjauksessa.

5 KEHITTÄMISTYÖN PROSESSI

5.1 Kehittämissyö

Kehittämissyöinnän tunnuspiirteitä ovat sen toiminnallisuus tai taiteellisuus. Kehittämissyöinnä on näkyvää, toimijavetoista, käsitteisiin sitoutuvaa, suunniteltua, aika- ja paikkasidonnaista toimintaa, jonka tuloksena on jokin konkreettinen uusi ja ainutkertainen asia. Kehittämissyönnän tuloksena voi syntyä esimerkiksi uusi malli, kuvaus, opas, kirja, esite, toimintapäivä tai kansio. (Salonen 2013, 13)

Kehittämissyöinnä ei ole ilman menetelmiä eli käytännön keinoja ja työskentelytapoja, joilla tavoitteena olevaan tulokseen päästään. Kehittämissyönnän menetelmiä ja välineitä voidaan jäsentää edistäviin, osallistaviin ja esittäviin menetelmiin. Keskustelua edistäviä kehittämissyönnän menetelmiä ovat esimerkiksi dialoginen keskustelu, palaverit, ryhmätyö sekä asiantuntija-menetelmät, kuten fokusryhmät ja Delfoi-menetelmä. Osallistavia kehittämissyönnän menetelmiä ovat puolestaan SWOT-analyysi, MeWeUs, kokeileva toiminta jne. Esittäviä menetelmiä ovat muun muassa kuvat, esitykset, seinätekniikat ja käsitekartat. (Salonen ym. 2017, 51 ja 55) Kyselyt, haastattelut, havainnointi, henkilökohtainen kehittämissyönnän päiväkirja, valmiit materiaalit ja dokumentit sekä etnografinen tutkimusote ovat esimerkkejä tiedonhankintamenetelmistä. (Salonen 2013, 22-23)

Työskentelyn aikana tuotetut materiaalit ja aineistot ovat lähtökohtaisesti yhtä tärkeitä, vaikka jokin aineisto tai materiaali olisikin muita tärkeämmässä asemassa raporttia kirjoittaessa. Kehittämissyönnän ei ole, jos käytännön työskentelyä ei riittävästi dokumentoida ja raportoida. Siksi onkin tärkeää, että tuotetaan ja käytetään hyväksi riittävä määrä erilaisia aineistoja ja materiaaleja, joista jää jälki. Materiaalista ja aineistosta täytyy olla pääteltävissä kyseisen hankkeen etenemisen logiikka ja tämä eteneminen täytyy olla kuvattuna raportissa erilaisilla dokumenteilla. (Salonen 2013, 23-24)

5.2 Kehittämissyönnän menetelmät

Kehittämissyönnän menetelmiä valitessa on syytä miettiä, mitkä menetelmät soveltuvat kyseisen tavoitteen saavuttamiseksi. On tärkeää, tietää laajasti vaihtoehtoista ja tuntee eri menetelmien etuja ja niihin sisältyviä rajoituksia. Yhteiskuntatieteissä suosittuja menetelmiä ovat haastattelut, kyselylomakkeisiin perustuva menetelmä sekä erilaiset havainnoinnin

muodot. Havainnointia käytetään, kun halutaan päästä selville siitä, miten ihmiset toimivat ja mitä he tekevät julkisesti. Haastatteluja, kyselylomakkeita ja päiväkirjatekniikoita käytetään, kun halutaan päästä selville siitä, mitä ihmiset tekevät yksityiselämässään ja edellä mainittujen lisäksi käytetään asenneskaaloja, kun halutaan saada selville mitä he ajattelevat, tuntevat, kokevat tai uskovat. Menetelmien valinnassa täytyy lisäksi ottaa huomioon käytettävissä oleva aika ja muut voimavarat. Menetelmien valintaa määräävät myös eettiset seikat. Tietoa ei esimerkiksi voi kerätä siten, että loukkaa tutkittavien yksityisyyttä tai identiteettiä. (Hirsjärvi ym. 2009, 185)

Tämän kehittämishankkeen menetelmiksi valikoitui muun muassa yllämainituista syistä asiantuntijoiden puolistrukturoidut ryhmä- ja sähköpostihaastattelut, tiedossa oleva havainnointi ja osallistuva havainnointi sekä kehittämishankkeen aihealuetta lähellä olevien aikaisempien kehittämisraporttien ja muun kirjallisuuden läpiluku.

Puolistrukturoidussa haastattelussa samat kysymykset esitetään samassa järjestyksessä kaikille haastateltaville. Joidenkin määritelmien mukaan kysymysten järjestystä voidaan tosin vaihdella. Puolistrukturoitu haastattelu sijoittuu formaaliudessaan täysin strukturoidun lomakehaastattelun ja teemahaastattelun välille. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 47)

Ryhmähaastattelussa tiedonkeruu on tehokkaampaa, kun tietoja saadaan samanaikaisesti useammalta henkilöltä. Ryhmässä toista voi auttaa muistinvaraisissa asioissa tai väärinymmärrysten korjaamisessa. Kun useampia henkilöitä on paikalla, ovat haastateltavat paljon luontevampia ja vapautuneempia. (Grönfors 1982, Hirsjärvi ym. 2009, 210-211 mukaan)

5.3 Kehittämistyön prosessin kuvaus

Kehittämishanke lähtee liikkeelle aloitusvaiheesta, johon sisältyy ilmaistu kehittämistarve, alustava kehittämistehtävä, toimintaympäristö sekä ajatus mukana olevista toimijoista ja heidän osallistumisestaan ja sitoutumisestaan työskentelyyn. (Salonen 2013, 17) Tämä kehittämishanke lähti kohdaltani liikkeelle siitä, kun selasin valmiita aiheita opinnäytetöihin ja kiinnostuin kulttuuriin, taiteeseen ja hyvinvointiin liittyvistä kehittämistarpeista, joiden toimeksiantajana oli Taikusydän. Keskustelin toimeksiantajan kanssa ja alustava aihe rajattiin kehitysvammaisten tanssiin ja teatteriin. Toimintaympäristönä olisi

luontevasti Raasepori, jossa minulla oli jo ennestään hyvät kontaktit sekä taidealan että kehitysvamma-alan ihmisiin.

Aloitusvaiheen jälkeen seurasi suunnitteluvaihe, jossa tehtiin hankkeesta kirjallinen kehittämissuunnitelma. Siitä ilmenee muun muassa kehittämistyön tavoitteet, ympäristö, vaiheet, toimijat, käytettävät menetelmät, materiaalit ja aineistot, dokumentointitavat ja tuotettujen dokumenttien käsittely, niin hyvin, kun niitä tässä vaiheessa voitiin kuvata. (Salonen 2013, 17) Tämän kehittämistyön tavoitteeksi asetettiin kehitysvammaisten tanssi- ja teatteriryhmien ohjaamisen hyvien käytäntöjen esiin tuominen. Toisin sanoen ryhtyisin keräämään tietoa hyvistä ja toimivista keinoista opettaa ja ohjata esittävää taidetta kehitysvammaisten ryhmissä. Tarkoituksena näin tukea kehitysvammaisten kanssa työskenteleviä taiteilijoita ja ohjaajia työssään sekä madaltaa kynnystä ryhtyä ohjaamaan kyseisiä ryhmiä.

Kun kehittämissuunnitelma oli tehty, oli aika siirtyä siihen ympäristöön, jossa varsinainen työskentely toteutuisi. Tätä vaihetta kutsutaan esivaiheeksi. Se on ajallisesti melko lyhyt ja siinä käydään lähinnä suunnitelma ja tulevan yhteistyön organisointi läpi. (Salonen 2013, 17) Otin yhteyttä esimieheeni, Raaseporin asumispalveluiden ja päiväaikaisen toiminnan palvelupäällikköön, sillä tiesin, että toimintakeskuksessa on järjestetty tanssitunteja kehitysvammaisille aikuisille syksystä 2016 lähtien. Kerroin kehittämishankkeesta ja sain luvan havainnoida tunteja. Tämän jälkeen otin yhteyttä Länsi-Uudenmaan tanssiopisto Hurja Piruetin perustaja ja rehtori Katja Köngäkseen ja tanssinopettaja Reetta-leena Rauhalaan, jotka kyseistä tanssiryhmää ovat ohjanneet. Otin myös yhteyttä Västra Nylands folkhögskolanin teatterinlinjan opettajaan, näyttelijä ja kloveni Lilli Sukula-Lindblomiin. Kaikki kolme lupautuivat haastateltaviksi. Myöhemmin sain myös tietää toisesta kehitysvammaisten teatteriryhmästä paikkakunnalla. Otin yhteyttä tähän ryhmään ja minut kutsuttiin seuraamaan harjoituksia. Kaikki ei kuitenkaan aina suju suunnitellusti, joten tämä tiedonlähde valitettavasti jäi käyttämättä.

Esivaihetta seurasi työstövaihe, joka on toiseksi tärkein vaihe suunnitteluvaiheen jälkeen. Työstövaiheessa työskentely kohti tavoitetta, on jopa päivittäistä. Työstäminen on vaiheena myös pisin ja vaativin, sillä siinä realisoituvat kaikki kehittämishankkeen osatekijät; toimijat ja heidän roolinsa, valitut menetelmät eli se, miten asiat tehdään, tarvittavat materiaalit ja aineistot sekä tavat, jolla kaikki dokumentoidaan. (Salonen 2013, 18) Ryhdyin työstämään kehittämishankkeen teoriaosuutta lukemalla kirjallisuutta ja kirjoittamalla kehitysvammaisuudesta sekä tanssista ja teatterista. Eniten aikaa käytin kehi-

tysvammaisuus-osioon, sillä koko kehittämishankkeen ideahan perustui tämän asiakasryhmän parempaan ymmärtämiseen. Tietoa löytyi enemmän kuin tarpeeksi. Aikaa vievää olikin tämän työn kannalta oleellisen tiedon poimiminen.

Valitsin alun perin menetelmäkirjallisuuden ja haastatteluiden lisäksi tanssiryhmien tiedossa olevan havainnoinnin. Tanssitunnit olivat kumpikin noin puolen tunnin mittaisia ja ne pidettiin perjantai-iltapäivisin, joka toinen viikko toimintakeskuksen tiloissa. Ensimmäisellä havainnointikerralla selitin ryhmälle miksi olin paikalla ja kysyin lupaa havainnointiin. Kahden havainnointikerran jälkeen, vaihdoin sivustakatsojan roolini osallistuvaan havainnointiin. Syy tähän oli se, että tanssiryhmäläiset eivät enää keskittyneet tanssimiseen. He keskittyivät minuun ja halusivat minun osallistuvan tanssiin heidän kanssaan, kuten olin aikaisemmin työroolissa tehnyt. Keskustelin tuntien jälkeen tanssiopettajien kanssa ja totesimme yhdessä, että olisi parempi, jos osallistuisin tunneilla. Yhteensä olin havainnoimassa tunteja viitenä perjantaina. Näin lyhyt jakso tanssiryhmän havainnointia ei itsessään tuottanut merkittävää tietoa. Siitä oli silti hyötyä tanssinopettajia haastatelllessani. Minun oli helpompaa esimerkiksi seurata heidän vuoropuheluaan vastatessa ja ymmärtää, mistä harjoituksesta tanssiopettajat puhuivat milloinkin.

Haastattelin molempia tanssiopettajia liitteessä 1 esitettyjen kysymysten avulla. Lomakkeen kaikki kysymykset käytiin järjestyksessä läpi. Haastattelu oli melko vapaata ja keskustelevaa. Kirjoitin vastauksia ylös tietokoneella haastattelun aikana ja pysähdyin välillä varmistamaan, että olen ymmärtänyt asiat oikein. Kävin myöhemmin vastaukset läpi ja kirjoitin ne puhtaaksi. Haastattelin teatterilinjan ohjaajaa Lilli Sukula-Lindblomia samojen kysymysten (liite 2) avulla, mutta sähköpostitse. Tämä puhtaasti käytännöllisistä ja aika-tilallisista syistä. Kysymykset esitin ruotsiksi ja vastaukset käänsin myöhemmin ruotsista suomeksi. Äidinkieleni on ruotsi. Olen myös opiskellut kääntämistä yliopistossa, joten kääntäminen ei tuottanut ongelmia.

Kirjoitin ohjaamisen hyvät käytännöt-osuuden hyödyntämällä haastatteluja ja aihealuetta lähellä olevia aikaisempia kehittämishankkeita ja muuta kirjallisuutta. Kirjoittamista ohjasivat kehittämissuunnitelmassa etukäteen mietityt kysymykset, kuten miten suunnitella ja valmistella ohjaukset, miten ottaa huomioon ryhmäkoko ja ohjattavien tarpeet sekä ongelmatilanteisiin varautuminen, mikä on toimiva tuntirakenne ja mitkä harjoitukset toimivat sekä mitä täytyy huomioida toimintaympäristön suhteen.

Työstövaiheen jälkeen siirryin tarkistusvaiheeseen eli arviointiin, jolla on tärkeä rooli osana kehittämishanketta. Tarkistusvaiheessa arvioidaan syntynyttä tuotosta ja joko palautetaan se työstövaiheeseen tai siirretään se suoraan viimeistelyvaiheeseen. Jos tarkistusvaiheessa ei ilmene korjattavaa, ryhdytään hiomaan, karsimaan ja viimeistelemaan tuotosta ja kehittämishankeraporttia, jotka yhdessä muodostavat toiminnallisen oppinäytetyön. Viimeistelyvaihe on opiskelijaa työllistävä. Viimeistelyssä voi kestää kauan ja siihen on siksi varattava reilusti aikaa. (Salonen 2013, 18)

Tämän kehittämishankkeen tuloksena syntyi tietopaketti kehitysvammaisten tanssi- ja teatteriryhmän ohjaamisesta.

Aikataulu	Kehittämistyö	Toimijat	Menetelmät	Tuotettu materiaali
Lokakuu 2016	Oppinäytetyön aiheen valinta ja rajaaminen, oppinäytetyön suunnitteleminen, yhteys toimeksiantajaan	Toimeksiantaja Taikusydän	Kirjallinen työskentely, sähköposti-keskustelu, puhelu	Orientoiva essee
Marraskuu 2016	Kehittämistyön suunnitteleminen, toimeksiannon sopiminen	Toimeksiantajana Taikusydän	Keskustelu	Kehittämistyön suunnitelma, toimeksiantosopimus
Joulukuun 2016	Yhteydenotto yhteistyötahoon	Raaseporin asumispalveluiden vs. Palvelupäällikkö	Keskustelu	Lupa tanssiryhmien havainnointiin
Tammikuu 2017	Yhteydenotto yhteistyötahoon, haastattelupyyntö, aiheen kirjallisuuteen tutustuminen	Länsi-Uudenmaan tanssiopisto Hurja Piruetin tanssinopettajat	Sähköposti-keskustelu, kirjallisuuden lukeminen	Päätös yhteistyöstä
Helmikuu 2017	Teoriaperustan kerääminen		Kirjallisuuden lukeminen	
Maaliskuu 2017	Tanssituntien seuraaminen, Teoriaperustan kerääminen, tiedonkeruu	Tanssiryhmän jäsenet, tanssinopettajat, tiedonkeruu teatterilinjan opettajalta	Keskustelu, havainnointi, lukeminen, sähköposti, sähköposti-haastattelu	Lupa havainnointiin ryhmältä, muistiinpanot tanssitunneista, haastattelun materiaalia
Huhtikuu 2017	Tanssituntien seuraaminen, yhteys mahdollisiin muihin yhteistyötahoihin teatteripuolelta	Tanssiryhmän jäsenet ja tanssinopettajat, kaksi teatterin ohjaajaa	Osallistuva havainnointi, sähköposti	Muistiinpanot tanssitunneista
Toukokuu, kesäkuu ja heinäkuu 2017	Teoriaperustan kirjoittaminen, tanssituntien seuraaminen, kerätyn materiaalin analysointi	Tanssiryhmän jäsenet, tanssinopettajat	Kirjallinen työskentely, lukeminen	Teoriaperusta-osuus raportista
Elokuu, syyskuu ja lokakuu 2017	Tuotoksen kirjoittaminen		Kirjallinen työskentely, lukeminen	Ohjaamisen hyvät käytännöt -osuus raportista
Marraskuu 2017	Kehittämistyön raportointi ja arviointi, valmiin tuotoksen esittäminen			Valmis tuotos

Taulukko 1. Kehittämistyön prosessi

5.4 Eettiset kysymykset

Tutkimusta tehdessä on otettava huomioon monia eettisiä kysymyksiä. Tieteen eettiset ongelmat voivat liittyä tiedon hankintaa, tulosten julkistamiseen tai sosiaalieettiseen vastuuseen. Tieteen sosiaalieettiset vastuukysymykset liittyvät esimerkiksi siihen, minkälaisessa vastuussa tiede ja tutkimustoiminta on tiedon käytön ja yhteiskunnallisten seurausten suhteen. Tutkimuseettisten periaatteiden tunteminen ja niiden mukaan toimiminen on tutkijan vastuulla. Eettisesti hyvän tutkimuksen tekee se, että on noudatettu hyvää tieteellistä käytäntöä. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu tiedeyhteisön tunnustamien toimintatapojen noudattaminen. Lyhyesti tämä tarkoittaa rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimuksen ja tulosten arvioinnissa. (Hirsjärvi ym. 2001, 23 -24)

Hyvää tieteellistä käytäntöä voi laiminlyödä monella tavalla. Ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa eettisiä ongelmia aiheuttavat erityisesti tiedonhankintatavat ja koejärjestelyt. Ihmistieteissä tärkeimpiin eettisiin periaatteisiin kuuluu luottamuksellisuus, informointiin perustuva suostumus, seuraukset ja yksityisyys. Ihmisillä on oikeus päättää, haluavatko he osallistua tutkimukseen. Heiltä on saatava perehtyneesti annettu suostumus. Tutkijan on annettava tietoa siitä, mitä tutkimuksen aikana tapahtuu ja tutkimuskohteiden on kyettävä ymmärtämään tämä tieto. Tutkijan on myös pystyttävä takaamaan anonymiteetti aineiston keräämisessä ja tulosten julkistamisessa. (Hirsjärvi ym. 2001, 25)

Tutkijan on pyrittävä rehellisyyteen tutkimustyön kaikissa vaiheissa. Omia tai toisten tutkimuksia ei pidä plagioida. Tuloksia ei pidä yleistää kriitikittömästi eikä sepittää tai kaunistella. Tutkimuksesta ei saa raportoida harhaanjohtavasti tai puutteellisesti eikä toisten tutkijoiden osuutta saa vähätellä.

Opinnäytetyössäni pyrin seuraamaan hyvää tieteellistä käytäntöä. Havainnoinnissa otin huomioon suostumusta koskevat eettiset kysymykset. Ennen havainnoinnin aloittamista kerroin opinnäytetyöstä, siitä mitä teen ja miksi halusin havainnoida ryhmää. Tämän jälkeen kysyin lupaa jokaiselta tähän. Muutaman osallistujan kohdalla oli kuitenkin vaikea arvioida, kuinka he asian ymmärsivät. Tanssinopettajilta sekä palvelupäälliköltä kysyin lupaa jo aiemmin kehittämishankeen alussa.

Haastattelukysymykset laadin kehittämistehtävän perusteella ja laaditun suunnitelman pohjalta. Haastatteluiden kirjaamisessa noudatin huolellisuutta. Pyrin analysoimaan aineistot neutraalisti ilman omia tulkintoja asiasta. Haastatteluiden lisäksi keräsin aineistoa

hyödyntämällä aikaisempien hankkeiden tuotoksia ja kirjallisuutta aiheesta. Työskentelyssä olen vältellyt aikaisempien oppaiden suoraa kopiointia ja tiedon toistoa. Aineiston karsinta on tapahtunut oman asiantuntijuuden pohjalta. Kirjallisuuslähteissä suosin tuoreita ja laadukkaita lähteitä ja välttelin toissijaisia lähteitä. Kiinnitin paljon huomiota myös huolelliseen lähdemerkintään.

6 KEHITYSVAMMAISTEN RYHMÄN OHJAAMISEN HYVÄT KÄYTÄNNÖT

6.1 Ryhmänohjaus

Aloite ryhmän perustamisesta voi tulla yhteiskunnasta, organisaation sisältä, ohjaajalta tai ryhmän jäseneltä. Jos aloite ryhmän perustamiseen lähtee esimerkiksi organisatiosta, neuvottelee organisaation edustaja aluksi tulevan ryhmän ohjaajan kanssa. Toimeksiannon ja yhteistyöhön johtaneen neuvottelun jälkeen alkavat konkreettisemmat valmistelut. (Niemistö 2002, 68-69)

On hyvä, jos ryhmän ohjaaja on ulkopuolinen alan ammattilainen tai muu ilmaisuun ja ryhmänohjaamiseen edes jonkin verran perehtynyt henkilö, sillä toisilleen tuttujen voi olla vaikea luopua tutuista rooleistaan ja nähdä itsensä ja toisensa uusin silmin. Ulkopuolinen ohjaaja voi tuoda tuoreita ajatuksia porukkaan ja toiminnan tavoitteidenkin asettaminen on helpompaa ulkopuolisen ohjaajan kanssa. Hän pystyy seuraamaan ja analysoimaan ryhmää systemaattisesti, ja antamaan toimintaan jatkuvuutta ja selkeyttä. Ohjaajan saapuminen merkitsee irtautumista arjen puuhista ja siirtymistä teatteriharjoituksiin. (Mäkipää & Vehmanen 2016, 12)

Kokenut ohjaaja saattaa joskus suhtautua alkavaan ryhmään väheksyvästi ja mennä niin sanotusti vanhalla rutiinilla tai ajatella, että tietää mitä tehdä, kun on sen aika. Se ei kuitenkaan ole välttämättä paras tapa toimia. Kokematon ohjaaja saattaa puolestaan seurata suunnitelmaansa liian tiukasti. Jos ohjaaja suorittaa suunniteltua ohjelmaa pilkuntarkasti, ei synny luovaa vuorovaikutusta, joka veisi ryhmäprosessia eteenpäin. (Martin ym. 2012, 21)

Ryhmää suunnitellessa on mietittävä, mikä on ryhmän nimi, aihe ja tavoite, Mikä on ryhmän koko ja kesto, miten ryhmä kootaan ja onko ryhmä avoin vai suljettu, miten ja keille ryhmästä tiedotetaan, missä ja koska ryhmä järjestetään sekä mitä materiaaleja ja välineitä tarvitaan. (Martin ym. 2012, 20-24) Lisäksi täytyy pohtia, aikooko työskennellä yksin vai yhdessä toisen tai useamman ohjaajan kanssa, ketkä voisivat olla ryhmän jäseniä ja tarvitaanko heidän kanssaan etukäteistyötä, pitääkö ryhmän työskennellä suunnitellun rakenteen mukaisesti vai ei, ja voidaanko siitä neuvotella ja sitä muuttaa ja mitä tehdä,

jos ryhmän toiminta tuottaa ennalta arvaamattomia ongelmia? (Whitaker 1989, Niemistön 2002, 69 mukaan)

6.2 Tanssinohjaus

Haastattelin Katja Köngästä sekä Reettaleena Rauhalaa, jotka ovat ohjanneet aikuisten kehitysvammaisten tanssiryhmää Karjaalla. Köngäksellä on aikaisempaa kokemusta erityisryhmien ohjaamisesta, mutta Rauhalalle kokemus on uusi.

Köngäs kertoo, että ennen toiminnan aloitusta on hyvä olla ennakkotietoa ryhmästä ja sen jäsenistä. On hyvä tietää esimerkiksi ryhmäläisten toimintakyvystä, kuten liikuntarajoitteista, aistiherkkyyksistä sekä siitä, miten kukin itseään ilmaisee ja tarvitseeko joku ryhmäläisistä henkilökohtaisen ohjaajan mukaan (varsinkin jos ryhmän ohjaajalla ei ole työparia), Köngäs kertoo. Tuntirakennetta on myös syytä miettiä. Tunneilla täytyy olla variaatiota, jotta intensiteetti pysyy. Ryhmän edetessä, voi harjoituksia kehittää. Rutiinit eli se, että tietyt asiat tuntirakenteessa pysyvät samoina, on Köngäksen mukaan tärkeää. Aloituksen ja lopetuksen rutiinit helpottavat toiminnan erottamista arjesta. Aloituksessa voi esimerkiksi kysellä jokaisen ryhmäläisen kuulumiset, kuunnella tai laulaa yhteinen laulu tai yksinkertaisesti kätellä kaikkia osallistujia. Myös lopetuksessa on hyvä olla oma rituaalinsa sen merkiksi, että ryhmän toiminta on päättynyt ja tavallinen arki jatkuu. (Kartio 2009, 133)

Tanssitunneilla on hyvä olla sekä omaa luovaa työtä että muita harjoituksia ja keuhonhuoltoa, kuten venyttelyä, Köngäs neuvoo. Tuntisuunnitelma kannattaa laatia huolellisesti ja suunnitella ensimmäiselle kerralle monipuolisesti erilaisia harjoitteita. On hyvä olla nimilista ja tarvittavat tiedot ryhmäläisistä. Hyvä pohjatyö palkitsee. Tilanne vaatii ohjaajalta läsnäoloa ja avoimuutta. Ei pidä aliarvioida ryhmää, vaikka harjoitus ei heti toimitakaan. Positiivinen kannustaminen on aina tärkeää, mutta tässä erityisesti, Köngäs painottaa.

Köngäksen lähtökohtana tunteja suunnitellessa on ollut eri aistit ja niiden käyttäminen tanssissa sekä äänien luominen ja oman liikkeen tuottaminen. Köngäs kertoo, että on tärkeää osata motivoida ryhmäläisiä oikealla tavalla ja että tarinankerronnan avulla tanssijat lähtevät hyvin mukaan esimerkiksi sadetanssiin, jossa mp3-soittimesta tuleva saateen ropina toimii musiikkina.

Tunnin alussa ohjaaja lämmittelee eli virittää ryhmän tehtävänsä. Sen voi tehdä keskustellen tai toiminnallisesti. Köngäs aloittaa tanssitunnin yleensä piirillä tai muulla viritävällä harjoituksella, joka kerää kaikki ryhmäläiset yhteen. Piirissä jokainen sanoo oman nimensä ja keksii siihen liikkeen, jonka muut ryhmäläiset toistavat perässä. Nimensä voi myös ikään kuin maalata kehonosilla ilmaan. Virittäytymisen jälkeen on vuorossa tilan haltuunotto, jolloin liikkumiseen käytetään koko tilaa, Köngäs jatkaa. Tilassa voi liikkua rummuttelemalla, erilaisilla askelluksilla, rivimuodostelmissa ja tilaa voi käyttää kehonhuoltoon, kuten venytyksiin. Teemasta ja energiasta riippuen tunneilla tanssitaan rockia ja rummutellaan tai tanssitaan huiveilla. Mitään harjoitusta Köngäs ei kuitenkaan lyö lukkoon, vaan erilaisia variaatioita on mietitty, jotteivat harjoitukset kävisi tylsiksi. Ohjaajan täytyy nähdä, mikä harjoite toimii ja keksiä, miten sitä voi viedä eteenpäin, Rauhala sanoo. Ryhmän jäsenetkin voivat viedä harjoituksia eteenpäin ja se täytyy heille suoda, hän lisää.

Ryhmälle olisi parasta, jos tunnit järjestettäisiin säännöllisesti, samana viikonpäivänä ja samaan kellonaikaan ilman pitkiä taukoja. Ohjaajan tulisi tutustua tiloihin etukäteen, jotta hän löytäisi tarvitsemansa välineet ja tietäisi esimerkiksi mistä valon katkaisijat löytyvät tai miten tila lukitaan jne. (Martin ym. 2012, 24)

Aina tilat eivät ole ihanteellisia toiminnalle. Jos tanssitunnit tilataan esimerkiksi työtoiminnan tiloihin tai asuntolaan, voi tila olla tähän tarkoitukseen ahdas, huonosti ilmastoitu, kylmä tai kuuma. Lattia voi olla liukas tai likainen, jonka vuoksi tiettyjä liikkeitä ei ole mielekästä tai edes turvallista tehdä. Tilassa voi myös olla huono akustiikka, siellä voi kaikua tai voi olla, ettei äänentoisto riitä. Tämä kaikki täytyy ottaa huomioon tunteja suunnitellessa.

Köngäs kertoo, että hänen on täytynyt miettiä, mitä eri tasoja tanssitunneilla voidaan käyttää, sillä myös tasojen käytön suhteen toimintakeskuksen tila eroaa tanssisalista. Köngäs selittää, että kokeilun kautta on huomattu esimerkiksi, ettei lattiatasoa voi käyttää, sillä se voi olla epämukavaa aluetta joillekin. Tämä huomattiin erään ryhmäläisen olemuksesta, kun tehtiin harjoitusta lattiatasossa. Vanhustenkin kanssa työskennellyt Köngäs on kuitenkin tottunut siihen, ettei erityisryhmien kanssa aina voida käydä lattialle tekemään harjoitusta. Silloin on tanssittu tuoleilla tai pystyssä.

Ryhmäläisten motivaation ja kiinnostuksen heräämisen edellytyksenä on, että ohjaaja on kiinnostunut kyseisestä aiheesta. Aito kiinnostus ja herkkyys ryhmäläisten tarpeille,

tavoitteille ja tunteille sekä ohjaajan sosiaaliset taidot luovat ilmapiirin, jossa ryhmäläinen voi motivoitua. (Martin ym. 2012, 34)

Köngäksen suunnitellessa tanssitunteja, on musiikki tärkeässä asemassa. Lempimusiikki motivoi ja sitä voi hyödyntää, riippuen tavoitteista ja teemasta. Kaikki nauttivat musiikista, se on hyvin universaalia, Köngäs kertoo. Hän miettii musiikkia tarkemmin kehitysvammaisten ryhmän kohdalla verrattuna muihin tanssiryhmiin, joissa saattaa valita musiikkia omankin mieltymyksensä mukaan. Myös oman nimen toistaminen ja henkilökohtaisen kontaktin luominen on Köngäksen mukaan hyvin tärkeää näissä ryhmissä. Kontaktin luominen ja nimen toistaminen herättää ryhmäläistä tekemään ja toimimaan, Rauhala jatkaa. Toisilla se on vielä tärkeämpää kuin toisilla, hän lisää.

Rauhalan mukaan myös asuntolan ohjaajan osallistuminen vaikuttaa ryhmän motivaatioon, toisiin enemmän kuin toisiin. Se, kuka asuntolan ohjaajista osallistuu, ja miten hän tilanteessa toimii, vaikuttaa ryhmäläisten osallistumiseen ja keskittymiseen. Rauhalan mukaan, osa ohjaajista osallistuu aktiivisesti tunneilla. Jos ohjaaja ei osallistu, on se häiritsevää, sillä se antaa tavallaan ryhmäläiselle luvan olla tekemättä ja näin passivoi ryhmäläistä Köngäs jatkaa.

Kun työskentelee pareittain, on mahdollista keskustella ryhmän tapahtumista, työskentelystä ja ilmiöistä tapaamisten välillä. Ohjaajien jakaessa ryhmässä esiin nousseita asioita ja tunnelmia, voivat he vaikuttaa toimintatapoihinsa ja tuntien sisältöihin ryhmän edessä. Työparilta voi oppia uutta, mikä lisää ammattitaitoa myös ryhmän ulkopuolella. Myös työtaakka jakaantuu. Kun toinen ottaa vastuuta, toinen voi tehdä havaintoja ryhmästä. Aina yhteistyö ei kuitenkaan suju. Silloin saattaa olla parempi toimia itsenäisesti tai etsiä ohjaajaparikseen joku toinen. Kannattaa kuitenkin antaa mahdollisuus moni-ilmeiselle ohjaamiselle; erilaiset lähestymistavat voivat toimia hedelmällisesti yhdessä. (Martin ym. 2012, 19)

Köngäs toteaa, että ohjaajan täytyy olla aktiivinen tunnilla ja tehdä ryhmäläisten mukana harjoitteet. Sitten, kun huomaa että harjoitukset toimivat voi pyrkiä siihen, että ryhmäläiset itse tuottavat liikettä, hän sanoo. Hänestä kannattaa kokeilla, sekä ohjeiden antamista ennen tekemistä, että lähteä suoraan tekemään. Kun lähtee suoraan tekemään ja tanssimaan, ei aikaa mene selostamiseen ja silloin voi odottaa ryhmäläisiltä enemmän ja rohkeasti antaa heille vastuuta tekemiseen, Köngäs selittää. Hänestä on hyvä aktiivoida ryhmäläisiä ehdottamaan ja ideoimaan itse liikkeitä, kuten esimerkiksi viidakko-

tanssiin eri eläimiä ja tapoja, miten nämä eläimet liikkuvat. Ryhmäläisten luovuus ja omaperäisyys on hämmästyttänyt Köngästä. Heitä pitää rohkaista näyttämään tätä muille, hän sanoo.

Yhtenä harjoituksena tunneilla on ollut peiliharjoitus. Peiliharjoitus vahvistaa ryhmäläisten välistä vuorovaikutusta ja tukee ei-sanallista kommunikaatiota. Peiliharjoitus tehdään usein pareittain, siten että toinen pareista on peili, joka pyrkii toistamaan parinsa liikkeit mahdollisimman tarkasti. Harjoituksen voi tehdä ensin pelkästään käsillä siten että kämmenet melkein koskettavat toisiaan. Liikkeiden on oltava riittävän hitaita ja symmetrisiä jotta peili onnistuu. (Kartio 2009, 137) Aluksi tämä harjoitus ei mennyt hyvin, Köngäs kertoo. Pedagoginen silmä on tässä tärkeää. Täytyy miettiä, kuka on kenenkin pari ja kuka pystyy liikuttamaan kättä. Köngäs sanoo, ettei näitä harjoituksia ole kuitenkaan tarvinnut jättää pois, vaan ryhmän on annettu kokeilla ja tehdä. Harjoituksia on mukautettu sen mukaan, miten ryhmä on edennyt. Hän kertoo, että peiliharjoitusta on tehty myös salmiakkiharjoituksena, jolloin koko ryhmä tekee harjoitusta yhdessä seuraillen aina yhtä jäsentä. Harjoitusta kutsutaan salmiakkiharjoitteeksi, sillä siinä seisotaan neliömuodostelmassa, joka muistuttaa salmiakkia. Muodostelman kärki johtaa ryhmän liikettä. Harjoitus konkretisoi erittäin hyvin vuorovaikutuksen perusedellytyksiä – toisen kuuntelua, rauhallisuutta ja vuoroin vaikuttamista. Harjoituksen tultua tutuksi, sitä voi monimutkaistaa ottamalla koko keho ja ilmeet käyttöön. Se toimii myös hyvänä keskittymisharjoituksena. (Kartio 2009, 137)

Rauhala kertoo, että kosketusta voi käyttää apuna tanssin ohjauksessa. Joillekin ryhmäläisille kosketus toimii apuna kehonhahmottamiseen, hän selventää. Rauhala huomauttaa, että kosketus on otettu käyttöön vasta joulun jälkeen, sillä heti ryhmän aloittaessa ei kannata lähteä koskemaan toista. Ensin on opittava tuntemaan tarpeeksi hyvin.

Köngäs ja Rauhala ovat käyttäneet tanssitunneilla tennispalloja, huiveja, kirjainkuvia ja isoja kankaita. Tennispalloja on käytetty muun muassa rentoutusharjoituksiin. Huiviharjoituksessa jokainen on saanut oman huivin ja ryhmä on jaettu kahtia huivien värien perusteella. Sitten on tanssittu niin, että esimerkiksi sinisten liikuessa, pysyvät lilat paikoillaan, kuten patsaat. Huivi auttaa tanssijaa muistamaan mitä tehdään, milloin liikutaan ja milloin täytyy odottaa omaa vuoroa.

Alussa oli tilanteita, joihin Köngäskään ei osannut ohjaajana varautua. Tanssitunneilla oli hälinää ja erilaista säätöä. Joku saattoi juosta pois kesken tunnin. Nykyään Köngäs on itse mukautunut ja sopeutunut ohjaajana. Tiedän, että joku ryhmäläisistä saattaa

tehdä jotain muuta kesken tunnin asuntolan ohjaajan kanssa, mutta harjoituksia voi silti jatkaa. Se ei tunnu enää poikkeavalta, hän sanoo.

6.3 Teatterin ohjaus

Lilli Sukula - Lindblom sai tehtäväkseen ohjata Open Minds Goes Stage – nimistä kehitysvammaisille suunnattua teatterilinjaa kansanopistolla Karjaalla syksyllä 2014. Open Minds Goes Stage -tunteja suunnitellessaan Sukula-Lindblom kertoo lähteneensä liikkeelle siitä, että kyse on tavallisesta ryhmästä, jolla on erityistarpeita. Opetus tapahtuisi hitaammin ja joustavammin, mutta suunnitelman mukaisesti.

Kun päätös teatteritoiminnan aloittamisesta on tehty, täytyy seuraavaksi koota sopiva ryhmä. On hyvä huomioida, että jokaisella osallistujalla on erilaisia tarpeita, joihin täytyy vastata. Dynamiikaltaan toimivimmaksi ryhmäksi on todettu korkeintaan kymmenen kehitysvammaisen osallistujan joukko, sillä tiiviissä ryhmässä harjoitukset on helpompi viedä läpi, ja jokaiselle riittää tilaa ilmaista itseään. Ryhmää kootessa kannattaa olla enakkoluuloton, eikä yrittää liikaa välttää konflikteja. Ryhmä voi olla turvallinen ympäristö käsitellä erilaisia pulmia ryhmän jäsenten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Teatterin keinoin voi käsitellä vaikeitakin asioita, koska työskentely tapahtuu fiktiivisessä tilanteessa kuvitteellisten roolihenkilöiden kautta. (Mäkipää & Vehmanen 2016, 12,17, 24-26)

Tärkein ja ainoa kriteeri teatteriryhmään osallistumiselle on oma halu. Ryhmään voi osallistua liikkumisen rajoitteista huolimatta, sillä mukaan voi ottaa henkilökohtaisen avustajan. Puhekykykään ei ole välttämätön. Vuorovaikutus on paljon muutakin kuin puhetta ja ryhmä voi yhdessä kehittää vuorovaikutustaitojaan. Vuorovaikutukseen voi käyttää kuvia, ilmeitä, eleitä, asentoja, liikkeitä ja ääniä. (Mäkipää & Vehmanen 2016, 12, 17)

Ensimmäisillä kerroilla opetellaan vasta uutta toimintatapaa. Alussa kannattaa olla yksinkertaisia tutustumis- ja rentoutusharjoituksia. (Mäkipää & Vehmanen 2016, 20) Rutinit ja toistuvat elementit luovat turvallisuutta ja auttavat orientoitumaan teatteriharjoitukseen. Jokaisen kokoontumisen aluksi voidaan esimerkiksi asettautua piiriin ja käydä läpi kaikkien kuulumiset. Kannattaa kiinnittää huomiota siihen, miten tilaan asettaudutaan. Sillä on iso merkitys vuorovaikutukselle. Piiri tai hevosenkengän muoto on paras. Näin ihmiset näkevät toisensa ja kokevat itsensä tasa-arvoisiksi. Kun kaikki näkevät toisensa, helpottaa se myös kuulemista ja ymmärtämistä. (Kartio 2009, 135)

Sukula -Lindblom neuvoo, että tehdessä opetussuunnitelman, tulee sitä seurata, mutta olla tietoinen siitä, että saattaa joutua keksimään ennalta arvaamattomia ratkaisuja tavoitteiden saavuttamiseksi. Mahdollisten ongelmatilanteiden ratkaisemiselle täytyy antaa aikaa. Open Minds Goes Stage -ryhmän edetessä kuulostelin ryhmää ja tein muutoksia tarpeen mukaan, hän kertoo.

Ohjaajan onkin hyvä aistia ryhmän tunnelmaa kokoontumisissa. Jos ilmapiiri on levoton, voi keskustelemisen sijaan tehdä liikunnallisia- tai rentoutusharjoituksia. (Mäkipää & Vehmanen 2016, 10) Kalanruotorentoutuksessa jokainen käy vuorotellen makaamaan lattialle siten, että pää laitetaan aina edellisen ryhmäläisen vatsan päälle. Lopulta ryhmäläisistä on muodostunut kalanruoto lattialle. Harjoitus soveltuu hyvin myös tarinan kerronnan taustalle. Tämä harjoitus vaatii fyysistä läheisyyttä. Täytyy ottaa huomioon, etteivät kaikki välttämättä ole siihen halukkaita. (Kartio 2009, 135) Rentoutusharjoitukset toimivat hyvin myös kokoontumisten päätöksenä.

Teatteriryhmän ohjaajia kannattaa olla kaksi. Toinen voi silloin keskittyä käytännön ohjaamiseen, kun toinen analysoi ja kirjaa ylös ryhmän tapahtumia. Kirjaaminen ja analysointi auttavat ryhmän tavoitteellisen toiminnan eteenpäin viemisessä, eivätkä tapaamiset jää irrallisiksi kontekstistaan. Tästä syystä on myös hyvä käydä ryhmäläisten kanssa läpi, mitä viime kerralla on tehty, mitä sen jälkeen on tapahtunut ja onko tapaamisista seurannut muutoksia elämässä. (Mäkipää & Vehmanen 2016, 12)

Turvallisen ilmapiirin luominen on tärkeää, jotta kaikki uskaltaisivat sanoa mielipiteensä ja myös sen, jos eivät ole ymmärtäneet, mitä puhutaan tai mitä kysytään. Joskus väärinkäsitykset tulevat avoimesti esille, toisinaan ohjaajan täytyy vain seurata ryhmän reaktioita ja päätellä siitä, miten paljon kukin on ymmärtänyt, ja tarvittaessa uudelleen muotoilla tai selittää sanottua. Ryhmän jäsenet eivät välttämättä halua paljastaa, etteivät ymmärrä, vaan saattavat vedota siihen, etteivät he muista tai jaksa jotakin. Myös ryhmän passiivisuus voi olla merkki siitä, ettei vaikkapa ohjeistusta tai keskustelua pystytty seuraamaan. (Kartio 2009, 66, 88)

Kaikilla erilainen halu ja tarve puhua. Joskus ryhmiin sattuu puheliaita yksilöitä, jotka voisivat täyttää koko ryhmän tilan ja ajan omilla jutuillaan. Ohjaajan tehtävänä on huolehtia viestinnän tasapuolisuudesta ja mahdollistaa jokaisen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Puheenvuoron osoittamiseksi voi käyttää apuna esinettä, kuten esimerkiksi palloa. Hän, kenellä pallo sillä hetkellä on, saa puhua ja muut kuuntelevat. Ohjaajan velvollisuuksiin kuuluu myös huolehtia samantarvoisesta ja reilusta ajankäytöstä.

Ohjaaja voi jo etukäteen rajata puheenvuoroja, mikäli esimerkiksi aika on tiukalla. (Kartio 2009, 136)

Ohjaajana kannattaa antaa palautetta myönteisestä toiminnasta, sillä positiivisella palautteella on suuri voima. Kannattaa tukea myös ryhmän keskinäistä palautteen antoa. Palautetta voidaan antaa pareittain tai ryhmässä käymällä jokainen ryhmäläinen yksitellen läpi. (Kartio 2009, 134)

7 POHDINTA

Tämän kehittämishankkeen tarkoitus on ollut kerätä tietoa hyvistä ja toimivista keinoista opettaa ja ohjata esittävää taidetta kehitysvammaisten ryhmässä. Kehittämishankkeen suunnitelmassa olen määritellyt, että nämä hyvät käytännöt tulisivat koostumaan ohjauksessa huomioon otettavista seikoista, kuten tuntien suunnittelusta ja ohjauksetojen valmistelusta, toimivasta ryhmäkoosta ja ohjattavien tarpeista sekä tapaturmiin ja ongelmatilanteisiin varautumisesta yms. Lisäksi huomioitavia seikkoja olen ajatellut olevan ohjauksen rakenne ja toimivat harjoitukset, käytössä oleva tila, musiikki ja muut välineet. Mielestäni olen onnistunut käsittelemään kattavasti näitä asioita tuotoksessa.

Näen, että tämänkaltaisille kehittämishankkeille on tarvetta, sillä ohjaaja voi omalla toiminnallaan ja ympäristöä muokkaamalla parantaa kehitysvammaisen henkilön mahdollisuuksia osallistua vuorovaikutukseen. Ihmiset ovat lähtökohtaisesti vieläkin epätasa-arvoisissa asemissa, mitä tulee omaan elämäänsä vaikuttamiseen ja itsemääräämiseen. On tärkeää, että tässä epätasa-arvoisessa maailmassa kiinnitetään huomiota siihen, mitä tasa-arvon edistämiseksi voidaan tehdä. Asioiden on muututtava, jotta kaikkien oikeus vapaa-ajan viettoon ja harrastuksiin toteutuisi myös kehitysvammaisten kohdalla. Tämä opinnäytetyö on pieni askel oikeaan suuntaan.

Olen pääsääntöisesti tyytyväinen työn tulokseen. Joitakin asioita olisin voinut tehdä paremmin. Olisin mielelläni haastatellut ja havainnoinut myös tätä toista teatteriryhmää, johon olin yhteyksissä. Aikataulun ja kehittämishankkeen laajuuden ollessa rajallinen, oli minun kuitenkin tyydyttävä siihen materiaaliin, mitä sain kerättyä. Olisi ollut mielenkiintoista tutkia, miten ryhmäläiset ovat esimerkiksi vuoden tanssittuaan kehittyneet. Olisi ollut myös kiinnostavaa vertailla ohjaajien osaamisen kehittymistä kokemuksen karttuessa.

Opinnäytetyön prosessi kaiken kaikkiaan on ollut positiivinen ja kasvattava kokemus. Ymmärrys tutkimuksen teon ja tutkimusmenetelmien haasteista ja tärkeydestä on kasvanut. Tieto kehitysvammaisuuden syistä ja haasteista sekä vuorovaikutuksen ymmärtämisen merkityksestä on lisääntynyt merkittävästi. Opinnäytetyön tekeminen on ollut minulle merkittävä osa ammatillista kasvua kohti kehitysvamma-alan asiantuntijuutta.

LÄHTEET

- Arvio, M. & Aaltonen, S. 2011. Kehitysvammainen potilaana. Helsinki: Duodecim
- Burakoff, K. 2015. Aistit vuorovaikutuksessa. Viitattu: 2.3.2017 Saatavissa: <http://papunet.net/tieto/aistit-vuorovaikutuksessa>
- DanceAbility Finland ry Viitattu 16.9.2017 Saatavissa: <http://danceabilityfinland.com/daf/daf.html?lang=fi>
- Downiaiset - Suomen Downin Syndrooma ry. Viitattu 10.2.2017 Saatavissa: <https://downiaiset.fi/directo.fi/tuoreille-vanhemmille/mista-downin-syndrooma-johtuu/>
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001 Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino
- Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 2009 15. uud. Painos Helsinki: Tammi
- Isomäki, J. 2005. Taiteen ja taidekeskuksen merkitys kehitysvammaisille. Viitattu 15.10.2017 Saatavissa: https://kettuki.fi/uploads/files/taidekeskussuunnitelmasta_06-07.pdf
- Jyväskylän yliopisto. Viitattu 23.9.2017 Saatavissa: <https://www.avoin.jyu.fi/oppiaineet/draamakasvatus>
- Keskuspuiston ammattiopisto. Viitattu 23.9.2017 Saatavissa: <http://www.keskuspuisto.fi/tanssija>
- Kulttuurikeskus PiiPoo. Hankkeet ja yhteistyö. Viitattu 30.10.2017 Saatavissa: <http://www.kulttuuripiipoo.fi/teijo/>
- KVPS Tukena Oy 2013. Tuntohanke toimintamalli Viitattu 23.9.2017 Saatavissa: <http://www.tukena.fi/download/pdf/muut/Tunto-hanke-toimintamalli-2013.pdf>
- Lindberg, C. 2.4.2016 Här händer osannolika saker Viitattu 10.11.2017 Saatavissa: <https://www.vastranyland.fi/artikel/har-hander-osannolika-saker/>
- Manninen, A. & Pihko, H. 2013. Kehitysvammaisuus. 5. -6.painos SanomaPro, Helsinki.
- Martin, M.; Heiska, H.; Syvälahti, A. & Hoikkala, M. 2012. Satoa ryhmästä – opas hyvinvointiryhmän ohjaajalle. Helsinki: Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö Saatavissa: http://www.yths.fi/filebank/1546-Satoa_ryhmasta.pdf
- Mäkipää, P.; Puranen, T. & Vehmanen, M. Teatterista voimaa vuorovaikutukseen. Kehitysvammaisten Tukiliiton julkaisu. Ylöjärvi: Katajamäki Print & Media Oy Viitattu 7.5.2017 Saatavissa: http://www.kvtl.fi/media/Julkaisut/Oppaat/kvtl_Teatterista_voimaa.pdf
- Niemistö, R. 2002. Ryhmän luovuus ja kehitysehdot. 5. uud. Painos. Tampere: Tammer-Paino
- Niilo Mäki instituutti. Motoriikka. Viitattu 31.5.2017. Saatavissa: <https://www.nmi.fi/fi/oppimisvaikeudet/motoriikka>
- Nurmi, J.-E.; Ahonen, T.; Lyytinen, H.; Lyytinen, P.; Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2006. Ihmisen Psykologinen Kehitys. Helsinki: WSOY
- Opetushallitus. Taiteen perusopetus. Viitattu 10.9.2017 Saatavissa: http://www.oph.fi/koulu-tus_ja_tutkinnot/taiteen_perusopetus
- Oppimateriaaliwiki. Käsikirjoittamisen käsitteitä ja tehtäviä. Viitattu 23.9.2017. Saatavissa: <http://oppimateriaali.wikidot.com/yhteisoeteatteri>

Oxford University Press. 2015. Performing arts. Viitattu 28.11.2016 Saatavissa: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/performing-arts>.

Rinnekoti-säätiö. Viitattu 8.2.2017. Saatavissa: <http://www.kvtietopankki.fi/kehitysvammaisuus>

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön - opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 72. Turku: Turun ammattikorkeakoulu Saatavissa: <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>

Salonen, K.; Eloranta, S.; Hautala, T. & Kinos, S. 2017. Kehittämistoiminta ja kehittämisen menelmiä ammatillisessa korkeakoulutuksessa. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 108. Turku: Turun ammattikorkeakoulu

Suomen kansallisoopperan ja -baletin Balettioppilaitos. Viitattu 16.9.2017 Saatavissa: <http://balettioppilaitos.fi/koulutus/perusopetus/>

Taideyliopisto. Teatterikorkeakoulu. Viitattu 10.9.2017 Saatavissa: <http://www.uniarts.fi/teak>

Tanssikeskus Citydance. Viitattu 23.9.2017 Saatavissa: <https://www.ouka.fi/documents/64332/17298047/CityMetka-tanssitunti.pdf/9f713bd5-8a86-4d5c-823f-101af5693b96>

Tanssikoulu Blue Flamenco. Viitattu 23.9.2017 Saatavissa: <http://www.kolumbus.fi/blue.flamenco/>

Tanssikoulu DanceNow. Viitattu 23.9.2017 Saatavissa: <https://www.dancenow.fi/6>

Teatterimuseo. 2017. Viitattu 23.9.2017 Saatavissa: <http://www.teatterimuseo.fi/ajankoh- taista/uusimmat- uutiset/teatterin-keinot-kayttoon/>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2011. Tautiluokitus ICD-10. 3. uud. painos. Mikkeli: STM Michel Print Viitattu 3.4.2017 Saatavissa: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80324/15c30d65-2b96-41d7-aca8-1a05aa8a0a19.pdf?sequence=1>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Vammaispalvelujen käsikirja. Viitattu 2.3.2017 Saatavissa: <https://www.thl.fi/sv/web/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/kommunikointi/pu- hetta-tukeva-ja-korvaava-kommunikointi#ketka>

The American Association on intellectual and developmental Disabilities. Viitattu 4.5.2017 Saatavissa: https://aaid.org/intellectual-disability/definition/faqs-on-intellectual-disability#.WJtj5_mLTIU

Turun ammattikorkeakoulu. Kokoa, kytkee ja koordinoi! Viitattu 4.5.2017 Saatavissa: <https://taikussydan.turkuamk.fi/info/taikussydan/>

Turun kaupunki. 2017. Saatavissa: http://www.turku.fi/sites/default/files/atoms/files//sovelta- vaa_liikuntaa_s_2017.pdf

Työväen akatemia. 2013. Viitattu: 23.9.2017 Saatavissa: <http://www.akatemia.org/site2/index.php/oppiaineet/teatteri-ja-draama>

Vaitinen, P. 2003. Viitattu: 31.10.2017 Saatavissa: <http://koulut.tampere.fi/materiaalit/teatteri/muodot2.html>

Vehmanen, M. & Vesa, L. 2012. Minun elämäni. Kehitysvammaisten Tukiliiton julkaisusarja 3/2012 Saatavissa: http://www.kvtl.fi/media/Julkaisut/Oppaat/Tukiliiton_julkaisusarja_2012_alkaen/KVTL_Minun_elamani_iso_verkko.pdf

Vernerinet Kommunikointi. Viitattu 2.3.2017 Saatavissa: <http://verneri.net/yleis/kommunikointi> >

Vernerinet. Mitä kehitysvammaisuus on? Viitattu 10.2.2017 Saatavissa: <http://verneri.net/yleis/mita-kehitysvammaisuus-on>

Väestöliitto. Vuorovaikutus. Viitattu 15.10.2017 Saatavissa: <https://www.vaestoliitto.fi/nuoret/mina-ja-muut/ihmissuhteet/vuorovaikutus/>

YLE uutiset. Kulttuuri. 16.11.2015 Viitattu 23.9.2017 Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-8459733>

Kunskap:

Vad visste du i förhand om att jobba med utvecklingsstörda?

Hurdan information fick du i förhand om gruppen eller individerna?

Tycker du att du fick tillräckligt mycket information?

Hade du några fördomar eller förväntningar angående gruppen? Vad?

Erfarenhet:

När och hur började du arbeta med utvecklingsstörda?

Hur mycket erfarenhet har du av utvecklingsstörda?

Hur kändes det att börja jobba med gruppen?

Hur kändes det efter att gruppen hade kommit igång?

Handledandet:

Hur gick du till väga när du började planera sessionerna?

Vilka saker tänkte du på eller tog till hänsyn jämfört med andra grupper?

Hur arbetade du och hur ledde du gruppen?

På vilket sätt skiljer arbetssättet sig från andra kundgrupper?

Använde du stöd i kommunikationen?

Förekom det överraskningar eller situationer du inte var redo för? Vad och hur har det löst sig?

Hurdana goda vanor, praxisar och råd har du gällande handledandet?

Vad ska man göra? Vad ska man INTE göra?

Vad ska man ta till hänsyn?

Finns det saker du har övergett i handledandet?

Vilka saker har inte fungerat?

Har det förekommit missförstånd? I vilka situationer isf?

Tack för dina svar! 😊